

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК:

НУБІП України

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

факультету

педагогіки

НУБІП України

Л.М. Савицька
«   » 2021 р.

Р.В. Сопівник
«   » 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НУБІП України

на тему: «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

«ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

НУБІП України

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

НУБІП України

Керівник магістерської роботи: к.п.н. Л. М. Чередник

Виконав: Коноваленко Денис Сергійович

НУБІП України

КИЇВ-2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент Р.В. Сопівник

«__» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

студенту Коноваленку Денису Сергійовичу

1. Тема магістерської роботи: «Формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Затверджена наказом ректора НУБІП України від №

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру:

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати теоретичні основи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

2. Розкрити роль професійної комунікативної культури в системі професійної підготовки майбутніх викладачів ЗВО.

3. Виявити значення інтерактивних методів навчання у формуванні професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

5. Дата видані завдання: 20.09.2020 р.

Керівник магістерської роботи

Л.Чередник

Завдання прийняв до виконання

Д.Коноваленко

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 106 с., 18 таблиць, 9 рисунків, використаних джерел – 95 найменувань, 4 додатки. Основний текст роботи викладено на 83 сторінках.

Об'єкт дослідження – процес формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Предмет дослідження – методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Методи дослідження

- теоретичні: аналіз і синтез – для визначення проблеми пошуку, формулювання мети й завдань дослідження, термінологічний аналіз – для визначення основних базових понять дослідження; індукції та дедукції, систематизації й узагальнення – для виділення та обґрунтування особливостей формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

- емпіричні: анкетування, тестування, інтерв'ювання, спостереження – для з'ясування стану сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для перевірки ефективності методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»;

- методи математичної статистики (критерій χ^2 -Пірсона) – для обробки експериментальних даних, аналізу отриманих результатів, уточнення висновків і перевірки їх достовірності.

У першому розділі з'ясовано теоретичні засади проблеми формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», роль комунікативної культури у процесі професійної підготовки магістрантів, викоремлено інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури. На основі теоретичного аналізу структурних компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» визначено й критерії, показники:

інформаційно-пізнавальний критерій (показники: система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій, усвідомленість комунікативної діяльності педагога);

- потребно-мотиваційний критерій (показники: позитивна мотивація до набуття педагогічної професії; потреба в набутті комунікативних умінь);

- практико-орієнтований критерій (показники: сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності, прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації).

У другому розділі на етапі констатувального експерименту було з'ясовано загальний стан сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», а також визначено вихідний рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» з подальшим аналізом та узагальненням отриманих даних.

Формувальний етап передбачав впровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Контрольний етап передбачав здійснення порівняльного кількісного та якісного аналізу рівнів сформованості професійної комунікативної культури експериментальної та контрольної груп та проведення статистичної обробки отриманих даних.

Культура комунікативна культура, професійна комунікативна культура, компоненти комунікативної культури, професійна підготовка, магістранти програми «Педагогіка вищої школи».

Список публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Чередник Л., Коноваленко Д. Зміст і структура комунікативної культури майбутнього педагога. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (12-13 жовтня). Рівне, 2021 р. С.341-347.

ЗМІСТ	
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»	11
1.1. Формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в теорії і практиці педагогічної освіти.....	11
1.2. Комунікативна культура магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в контексті їх професійної підготовки.....	21
1.3 Інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»....	27
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ».....	37
2.1. Визначення вихідного стану сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».....	37
2.2. Впровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».....	56
2.3. Аналіз результатів дослідження формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».....	67
Висновки до 2 розділу.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

НУБІП України

Сучасне суспільство висуває все більш високі вимоги до системи освіти, якості підготовки кадрів та рівня їх професійно значущих характеристик, які закладаються і формуються більшою мірою у процесі навчання у ЗВО. На сьогоднішній час існує гостра проблема щодо підготовки кваліфікованих фахівців для вищої освіти. В умовах інформатизації, глобалізації, що характеризує сучасні тенденції розвитку суспільства, розробляються принципово нові концептуальні моделі освіти, нерозривно пов'язані з інтеграційними процесами та засновані на нових уявленнях про інформацію, діяльність, особистість, нові норми поведінки, нову місію педагога в освітньому просторі. Тому проблема вдосконалення підготовки кадрів для вищої школи обумовлена економічними і соціокультурними змінами в сучасному українському суспільстві і є вельми важливою.

Основні принципи освітньої політики в Україні обґрунтовані у низці нормативних документів, зокрема в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.).

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання можна вирішити за умов переведення статусу студента з пасивного споживача знань на активну особистість, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. Рішення завдань, що стоять перед сучасною системою вищої освіти, багато що забезпечуються професійною компетентністю і педагогічною майстерністю професорсько-викладацького складу ЗВО. Тому не випадковим є зростання інтересу вчених до цих проблем, а саме: професійно-педагогічного становлення викладача вищої школи, його успішної комунікативної діяльності.

Розв'язанню завдань підготовки майбутніх фахівців ЗВО присвячено

значну кількість наукових праць українських і зарубіжних учених:

- теоретичні основи підготовки майбутніх викладачів у ЗВО розробляли В. Андрущенко, Н. Беляєва, В. Введенський, О. Гура, А. Гофрон, І. Драч,

І. Зимня, М. Катаєва, О. Кононко, В. Кремень, Н. Кузьмін, Н. Кучугурова,

А. Марков, Г. Підкурманна та ін.;

- технології професійного навчання фахівців розробляють

А. Вербицький, С. Вершловський, Б. Гершунський, О. Жарова, М. Кларін,

А. Коломієць, Г. Підкурманна, О. Пометун, Г. Селевко, Л. Семушина,

С. Сисоєва та ін.

Важливу роль у професійній підготовці фахівців для вищої школи відіграє високий рівень сформованості їх комунікативної культури,

теоретичні і практичні засади, формування якої розглядали Т. Єрмекова та

К. Абішев, С. Сарновська, В. Садова, Л. Руденко.

Комунікативна культура викладача вищої школи є одним із важливих елементів його професіоналізму, що є основою успішної педагогічної діяльності педагога. Крім того, комунікативна культура зумовлює соціальну і професійну спрямованість викладача, його педагогічні здібності, культуру педагогічного мислення, які виступають в якості чинників, що обумовлюють

рівень прояву професіоналізму сучасного педагога.

Комунікативна культура викладача вищої школи визначаємо як

сукупність культурних норм, знань, цінностей, умінь і навичок, що

використовуються в процесі комунікації і сприяють її ефективності. Саме

комунікативна культура допомагає особистості на різних рівнях вирішувати

різні типи професійно-педагогічних завдань.

Одним з ефективних способів формування професійної комунікативної

культури майбутніх викладачів вищої школи є інтерактивні методи навчання

студентів ЗВО.

Незважаючи на актуальність проблеми, що досліджується, можна

констатувати, що питання формування професійної комунікативної культури

майбутніх викладачів ЗВО не достатньо вивчено і потребує подальших

поглиблених досліджень та оновлення форм і методів. Тож актуальність, практичне значення, проте недостатня розробленість даного питання зумовили вибір теми магістерської роботи: «**Формування професійної**

комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Об'єкт дослідження – процес формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Предмет дослідження – методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні основи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

2. Розкрити роль професійної комунікативної культури в системі професійної підготовки майбутніх викладачів ЗВО.

3. Показати значення інтерактивних методів навчання у формуванні професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Методи дослідження

– теоретичні: аналіз і синтез – для визначення проблеми пошуку, формулювання мети й завдань дослідження, термінологічний аналіз – для визначення основних базових понять дослідження; індукції та дедукції,

систематизації й узагальнення – для виділення та обґрунтування особливостей формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

- емпіричні: анкетування, тестування, інтерв'ювання, спостереження –

для з'ясування стану сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для перевірки ефективності методів формування професійної комунікативної

культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»;

- методи математичної статистики (критерій χ^2 -Пірсона) – для обробки експериментальних даних, аналізу отриманих результатів, уточнення висновків і перевірки їх достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- уперше досліджено питання формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»; розкрито місце професійної комунікативної культури в процесі професійної підготовки майбутніх викладів ЗВО; обґрунтовано методи формування і магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в процесі залучення їх до соціальних ініціатив;

- уточнено компоненти, критерії, показники і рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»;

- подальшого розвитку набули форми і методи підготовки майбутніх викладів ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»; розроблено та впроваджено інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (95 найменувань) та додатків, проілюстрована 18 таблицями та 9-рисунокми.

Основний текст роботи викладено на 83 сторінках. Повний обсяг роботи –

105 сторінок.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

1.1. Формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в теорії і практиці педагогічної освіти

Реалії сьогодення висувають все більш високі вимоги до системи освіти, якості підготовки кадрів і рівню їх професійно значущих характеристик, які закладаються і формуються більшою мірою в процесі навчання у закладах вищої освіти. Сьогодні, як ніколи, є гострою проблема підготовки кваліфікованих фахівців для вищої освіти. Все більше уваги приділяється підготовці фахівців, які здатні професійно і якісно застосовувати на практиці свої знання, бути мобільними, прагнути до вдосконалення своїх умінь і навичок, що є якісною характеристикою викладача ЗВО [1].

Серед цілей і завдань освітньої політики нашої держави найбільш пріоритетними виступають: застосування інтелектуального потенціалу особистості, розробка стратегії інтенсивного придбання знань, формування і розвиток умінь, навичок, компетенцій. Тобто для сучасної освіти у всьому світі є значущою тенденцією посилення орієнтації на суб'єктивний досвід тих, хто навчається, розвиток їхньої творчості у сполученні з відповідальністю за результат своїх дій [2]

Не випадковим є велика кількість робіт, у яких досліджуються різні аспекти діяльності та професійної підготовки педагога - викладача вищої школи.

Більшість сучасних учених переконані, що якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства, гуманізації суспільно-

економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості, є фактором соціальної стабільності в Україні [3,4,]. Мова про це йдеться і у низці нормативних документів, зокрема у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року підкреслюється: сучасному суспільству потрібні якісно підготовлені, духовно-моральні розвинені, кокурентноспроможні фахівці, які здатні самостійно приймати відповідальні рішення, бути мобільними, динамічними, конструктивними, володіти розвиненим почуттям відповідальності за долю країни [5]

Для реалізації цих завдань потрібно не тільки оновити зміст і технології освіти, але перш за все, підготувати педагога, здатного вирішувати ці складні соціально-педагогічні завдання. Проте вивчення педагогічних і соціологічних результатів досліджень та аналіз реальної освітньої практики доводить, що сучасний викладач не достатньо готовий до вирішення цих завдань, адже його професійна компетентність недостатньо відповідає вимогам модернізації вищої освіти (С. Вітвицька).

Освіта, як феномен культури, має спиратися на культуру особистості педагога, тому тріоритетним стає комунікативний аспект особистісної культури педагога. Якісна комунікативна діяльність є основою продуктивних взаємин, досягнення взаєморозуміння і проявляється як спосіб самовдосконалення і подолання особистісних криз, що стає показником ефективності професійної діяльності педагога. З цього проиводу С. Гесен вважає, що «культура є метою існування сучасної людини, а самозбереження – це тільки необхідна передумова культури» [6, с. 26].

Проблема успішності фахівця як чинника, що підвищує якість процесу освіти, активно вивчається в наш час вітчизняними і зарубіжними вченими і пов'язується, перш за все з комунікативною культурою особистості педагога. Адже саме комунікативна культура майбутніх фахівців в галузі освіти сприяє їх успішному самовизначенню у майбутній професії, самудосконаленню у безперервній освіті, міжособистісних суспільних відносинах, але найголовніше - це одне з основних умов сталого розвитку і

НУБІП УКРАЇНИ

самореалізації особистості. Тож необхідним завданням є удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх викладачів ЗВО та формування у них комунікативних умінь і навичок.

НУБІП УКРАЇНИ

Професія викладача вищої школи вимагає постійного спілкування зі студентами та колегами. Ефективність будь-якої діяльності, яку організує викладач на аудиторних заняття або поза ними, обумовлена не тільки вибором відповідних форм і технологій, але й умінням налагоджувати спілкування, встановлювати емоційний контакт, конструктивно вирішувати і протиріччя і конфлікти, що виникають, творчо вибудовувати систему педагогічно доцільних взаємин. Адже відомо, що професіоналізм сучасного викладача ЗВО проявляється ще й в тому, що комунікативні завдання він вирішує не стільки інтуїтивно, скільки на свідомому рівні, спираючись на знання педагогічних закономірностей та чинників розвитку особистості.

НУБІП УКРАЇНИ

Сьогодні комунікативна культура розглядається як одна з основних детермінант успішної професійної діяльності особистості в системі «людина-людина», до якої в тому числі належить і діяльність педагога. Крім того, слід особливо підкреслити, що для виконання професійних функцій, визначених професійним стандартом викладача ЗВО вкрай важливо оволодіти високим рівнем особистої, професійної і комунікативної культури.

НУБІП УКРАЇНИ

На думку М. Кагана, зв'язок людини та культури позначається так: «людина творить культуру й культура творить людину» [7].

НУБІП УКРАЇНИ

Як систему створених людиною матеріальних і духовних цінностей, соціокультурних норм, способів організації поведінки та спілкування визначає культуру А. Арнольдов [8, с. 13].

НУБІП УКРАЇНИ

З позицій філософії, культура є особливий вид буття – не божий чи природний, а саме людський, що володіє відносно незалежністю та свободою по відношенню до перших двох [9, с. 44–45].

НУБІП УКРАЇНИ

Різноманітність поглядів на поняття культури, її роль у розвитку особистості доводить, що генеза поняття «культура» ще здавна стосувалася характеристики внутрішнього, глибокого світу особистості. Учені

Виділяють два основних носії культури – суспільство й особистість. Саме культура є джерелом розвитку особистості, оскільки в ній відзеркалюється не тільки обсяг засвоєних цінностей людської діяльності, а й сам спосіб, у який людина залучається до таких цінностей [10].

З позицій педагогіки культура особистості розглядається як складова загальнолюдської культури, її якісна характеристика [11].

Особистість є не тільки суб'єктом, а й об'єктом культури. Це означає, що на кожному історичному етапі розвитку культури, людина теж активно розвивається як об'єкт культури, при цьому людина творить «культуру» та привносить у неї творчість [12].

Завдяки культурі найбільш продуктивно особистість розвивається в індивідуальній діяльності, як способу людської діяльності, що сприяє саморозвитку та самовдосконаленню людини, розгортанню й реалізації її сутнісних сил і здібностей [13,14,15,16].

В культурологічному аспекті психологія визначає людину як суб'єкт діяльності, що планує, організовує, спрямовує та корегує її згідно з принципом єдності пізнання та діяльності [17]. Завдяки діяльності формується сама людина як особистість та її культура [18, с. 79].

Одним з різновидів загальної культури постає комунікативна культура особистості. У сучасних педагогічних дослідженнях комунікативна культура педагога розуміється як: компонент педагогічної культури (І. Зарецька); система комунікативної взаємодії людини з навколишнім світом в цілому на основі знаків і знакових систем (Г. Максимова); якість комунікації, що характеризується гуманістичною спрямованістю (Л. Аухадєєва); сукупність умінь, навичок засобів спілкування і законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню завдань спілкування (В. Соколова).

Поняття «комунікативна культура» також широко вживається в категоріальному апараті всіх дисциплін, у яких так чи інакше розглядаються проблеми спілкування: у педагогіці, загальній і соціальній психології,

філософії, мовознавстві [19,20]

Філософський зміст поняття «комунікативна культура» полягає у специфічному виявленні соціальної культури, що характеризується

«людським виміром» суспільних і міжсуб'єктних відносин і спрямований на

взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну,

взаємотрансляції знань, поширення позитивного досвіду спільної життєдіяльності [21].

В. Садова визначає комунікативну культуру як «динамічне особистісне утворення, у якому концентрується мистецтво мовлення та слухання,

об'єктивного сприйняття та правильного розуміння іншого, сприяє побудові гуманних взаємин і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів» [22].

Т.Єрмекова та К.Абішев визначають комунікативну культуру складовою професійної культури особистості, якою охоплюється, зокрема

професійна мовленнєва культура та професійна культура мислення.

Мовлення є найбільш універсальним засобом комунікації, а передача інформації за допомогою мови найефективніша [23].

Л. Руденко у своєму дослідженні розглядає комунікативну культуру як систему особистісних якостей викладача, якою охоплюються такі компоненти: творче мислення, культура жестів і пластики рухів у ситуації спілкування, [24].

В. Кан-Калик підкреслює, що комунікативна культура педагога виражається в умінні налагоджувати гуманістичні, особистісно орієнтовані

взаємини з учнями й колегами та передбачати наявність у нього: орієнтації на визнання позитивних якостей іншого [25].

Комунікативна культура – це здатність до узгодження й співвіднесення власних дій із іншими, прийняття та сприйнятливості іншого, пошук аргументів, розуміння й шанобливого ставлення до думок інших, чим забезпечується регулювання взаємин у досягненні спільної мети діяльності; а

також готовністю до тактовної комунікативної взаємодії й рефлексії в комунікативній діяльності [26, с. 12–13].

Поряд з цим комунікативною культурою виражається потреба уміння приймати позицію партнера, розширення меж комунікативної діяльності, висувуються змістові засади взаєморозуміння людей у суспільстві, міра й еталони форм спілкування й поведінки.

О. Гаврилук наголошує, що комунікативна культура є необхідною умовою формування сучасної особистості, засобом самореалізації й досягнення успіху, самоствердження та способом досягнення мети в міжособистісних взаєминах [27].

У педагогічній літературі значна увага приділяється змісту і структурі комунікативної культури, що розглядається так:

- вивчення особливостей педагогічного спілкування та педагогічної діяльності у взаємозв'язку з особистісними якостями педагога-вихователя (О. Корніяка [28] та інші);

- культура педагогічного спілкування (Н. Голярдик [29], Ю. Кудінов [30] та інші);

- технологія педагогічного спілкування (О. Мальнева [31], Л. Савенкова [32] та інші);

- специфіка міжособистісного спілкування (Л. Кайдалова [33], І. Бех [34] та інші);

- культура мовленнєвого спілкування (В. Борова [35], Ю. Ткаченко [36] та інші);

- невербальне спілкування (Ф. Башевич [37] та інші);

Резюмуючи різні погляди на сутність даного феномена, можна визначити комунікативну культуру педагога як сукупність культурних норм, знань, цінностей, умінь і навичок, що використовуються в процесі комунікації і сприяють його ефективності.

Комунікативна культура, як інтегративне утворення містить у собі здатність до погодження та співвідношення своїх дій з іншими, прийняття і

сприйнятливості іншого, пошук аргументів, здатність до висування альтернативних пояснень, обговорення проблеми, розуміння і повага думки інших, готовність до гнучкої і тактовної взаємодії з іншими людьми.

На підставі аналізу наукових джерел ми переконалися, що більшість сучасних науковців вважають, що основою комунікативної культури є спілкування: його роль у становленні особистості, механізми та функції, мотиви, соціальні настанови, особливості психічних процесів під час комунікації, сприйняття й розуміння людьми один одного, проблеми комунікативної культури та комунікативної компетентності тощо (Т. Чмут [38; 39]; О. Смолинська [40], Л. Орбан-Лембрик [41], В. Малахов [42]; Л. Ситниченко [43], В. Сергеева [44] та інші).

Науковець О. Гаврилюк у науковому дослідженні довела, що лише незначна частина майбутніх фахівців досягає високого рівня культури спілкування за умов спонтанного розвитку цього складного особистісного утворення.

У більшості студентів нерозвинена комунікативна культура, вони схильні переважно до репродуктивної діяльності, у майбутніх педагогів обмежені знання про феномен комунікативної культури, вони безініціативні, не спостерігається прагнення до самовдосконалення. І це негативно впливає на особисті досягнення в професійній діяльності [45].

Культура спілкування майбутніх викладачів ЗВО визначається сформованістю своєрідних умінь і навичок, як-от: ввічливістю, тактовністю, повагою, доброзичливістю, терпимістю; додержання певних правил вербального й невербального спілкування, етичних норм мовленнєвого етикету, що є одним із показників взаємин майбутніх викладачів у процесі спілкування.

Рівень розвитку комунікативної культури педагога проявляється в комунікативній діяльності. Комунікативна діяльність є складною багатоканальною системою взаємодії і взаємин суб'єктів педагогічного

процесу, що містить взаємоприйняття, обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії спілкування, прийняття рішень, подолання конфліктів.

У методологічних роботах з проблем педагогічної комунікації виділяються: проста комунікація (трансляція) і складна комунікацій (мислекомунікації).

Основною метою простої комунікації є передача заданої (константної) інформації від педагога до здобувача освіти. В даному випадку інформація рухається в одному напрямі, залишаючись незмінною. У другому - комунікація розуміється як спільна діяльність її учасників, під час якої виробляється (узгоджується) загальний погляд на предмет викладу і дії з ним. У складній комунікації головною цінністю і умовою є спільний внесок її учасників в нарощування і інтерпретацію інформації.

Основними сферами прояви комунікативної активності педагогів є: навчання (інформаційний обмін, перетворення інформації в знання), виховання (ціннісно - смисловий обмін), управління (організація взаємодії, спільної діяльності суб'єктів освіти).

Основна місія педагога як суб'єкта комунікативної діяльності - використання і створення інформаційних потоків, ефективне управління ними в межах освітнього простору ЗВО.

Фахівець в галузі культури педагогічного спілкування В. Кан-Калік, в контексті вивчення логіки педагогічного процесу, визначає специфіку змісту комунікативної діяльності педагога на кожному етапі:

1. Моделювання майбутнього спілкування з аудиторією в процесі підготовки заняття (прогностичний етап). На цьому етапі комунікативна культура проявляється в роботі з джерелами інформації, в здатності обгрунтованого відбору і доцільного структурування навчального матеріалу.

2. Організація безпосереднього спілкування (початковий етап комунікації). Тут комунікативна культура проявляється в здатності привертати увагу, налаштувати на продуктивну навчальну взаємодію, в

умінні подолати бар'єри, що виникають між позицією педагога та настроєм студентів. Основне завдання педагога на цьому етапі - завоювати ініціативу.

3. Управління процесом спілкування (етап педагогічної взаємодії).

Комунікативна культура проявляється в здатності вести діалог, підтримувати інтерес і активність суб'єктів освіти, орієнтуватися на зворотний зв'язок, бути гнучким, мобільним, відкритим, доброзичливим.

4. Аналіз комунікації і формулювання висновків на майбутнє (рефлексивний етап). Комунікативна культура проявляється в самокритичності, здатності до рефлексії і прагненні вдосконалення своєї майстерності.

За своєю природою комунікативна діяльність педагога поліфункціональна. Спираючись на виділену в системі соціальних наук сукупність функцій комунікації, можна конкретизувати їх стосовно педагогічної діяльності.

Інформаційна функція пов'язана з передаванням інформації, реалізується в діях, спрямованих на інформування учасників комунікації.

Функція розуміння необхідна для попередження спотворення інформації, реалізується в когнітивних діях.

Функція трансляції сприяє встановленню і підтримці комунікаційного зв'язку, реалізується в діях, спрямованих на адресата комунікації, носія інформації і канали передачі.

Інтерпретаційна функція орієнтує на осмислення інформації, що надходить до педагога в ході комунікації.

Організаційна функція спрямована на створення продуктивних внутрішніх і зовнішніх умов для комунікації.

Реверсійна функція актуалізується в момент отримання зворотнього зв'язку, реалізується в діях по прийому та інтерпретації повідомлення.

Корекційна функція задана необхідністю вдосконалення системи комунікативної взаємодії. Дії спрямовані на власну комунікативну діяльність, систему зв'язку в цілому, всіх її учасників.

Функція трансформації передбачає можливість зміни учасників комунікації на основі отриманої інформації. Дії спрямовані на перетворення системи поведінки учасників комунікації. Презентаційна функція пов'язана з

необхідністю пред'явлення «належного», еталонного в знанні, поведінці, відносинах. В якості специфічної для педагога, як суб'єкта комунікації, слід виділити охоронну функцію по відношенню до рідної мови і мови культури. Це, перш за все, відноситься до проблеми попередження засмічення, спотворення рідної мови.

Отже виокремлюємо у спілкуванні такі основні функції: комунікативну, інтерактивну та перцептивну. Перша функція –

комунікативна – нею охоплюються всі процеси, що можуть бути описані як передача-прийом інформації. Ці два моменти комунікативної взаємодії між

людьми нерозривні в усіх царинах життя суспільства, у різних видах діяльності: передачею інформації припускається, що її хтось отримує.

Особливості її визначаються характером функціональних зв'язків між людьми, що складаються у спільній діяльності й міжособистісними стосунками.

Крім поліфункціональності, комунікативну діяльність педагога відрізняють такі властивості, як:

- полісуб'єктність - необхідність працювати з комунікантами, різними за віком, соціальним статусом, масштабом;

- поліоб'єктність - спрямованість до змістовно різних компонентів ;

- поліінформативність - професійна необхідність передавати і отримувати найрізноманітніші види інформації (не тільки предметну, а й діагностичну, управлінську, емоційну, враховувати різні точки зору, зумовлені відмінностями в соціальному і культурному досвіді).

Під педагогічною комунікацією розуміємо інформаційну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, що має педагогічний сенс.

Таким чином, комунікація виступає однією з форм педагогічної взаємодії, в межах якої в освітньому процесі відбувається рух інформації.

Залежно від ступеня внутрішньої включеності учасників у ситуацію педагогічної взаємодії, вона може відбуватися на різних рівнях:

- рівні комунікації (цілеспрямований обмін даними),
- спілкування (діалог на міжособистісному рівні),
- духовне єднання.

Педагогічна комунікація розгортається на основі педагогічних відносин, для яких властиве усвідомлення і прийняття учасниками своєї позиції в системі «людини-людина»; розуміння людини як мети і цінності педагогічної діяльності, але не як засобу; професійна установка на роботу з

людськими якостями і різними проявами людської природи; готовність учасників педагогічного взаємодії до трансформаційних змін; наявність предметного змісту, що має освітній зміст, як основи для педагогічної взаємодії.

1.2. Комунікативна культура магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в контексті їх професійної підготовки

Сьогодні на освітянській ниві відзначається тенденція введення комунікативної складової професійної діяльності не тільки до нормативної, але й до практичної складової освіти, розробляється оновлення змісту освіти.

Провідними характеристиками в цьому виступають такі поняття як «комунікативна культура» і «професійна культура, які знаходять у взаємодії, адже рівень комунікації сучасного викладача є показником рівня їх професіоналізму.

У науковій літературі є чимало визначень поняття «професійна культура». Професійна культура – це «найважливіша якість особистості, що позначається в спроможності знаходити задоволення в процесі праці» [46].

В. Стаєшонін визначає професійну культуру як «ступінь оволодіння членами професійної групи прийомами та способами рішення

професійних завдань» [47, с. 31].

Науковці В. Кравцов, М. Михайличенко та В. Радуп вважають, що професійна культура – це складне утворення в цілісній структурі особистості, яким характеризується вся сукупність відносин у педагогічній діяльності, та відповідний розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних і фізичних якостей, мотиваційної сфери, якими забезпечується висока якість і позитивне ставлення до професійної діяльності [48, с. 85].

У процесі вирішення педагогічних завдань позначається рівень професійно-педагогічної культури. У дослідженнях В. Гриньової [49], З. Курлянд [50], С. Одарюк [51], П. Щербаня [52] педагогічна культура розглядається як особлива частина загальної культури особистості з високим рівнем теоретико-методологічної, методичної, практичної підготовки та позначається в системі професійних якостей і специфіці професійно-педагогічної діяльності.

Професійно-педагогічна культура розглядалася вітчизняними та зарубіжними педагогами дослідниками (Ф. Ісаєв [53], Н. Мазур [54], О. Синчишина [55] та іншими).

Поняття «діяльність» розглядають такі науковці: Л. Виготський, А. Деркач, Г. Костюк, Н. Кузьміна, С. Рубінштейн, Н. Талізіна, М. Ярошевський та інші.

За Г. Костюком, діяльність – це «найголовніша форма виявлення активного ставлення людини до навколишньої дійсності» [56, с. 190].

Професійну діяльність розглядають науковці І. Бех, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Смирнов, Г. Суцєнко й зазначають, що професійна діяльність існує у формі дій із реалізацією професійних знань, умінь та навичок, за допомогою яких результати професійної діяльності перетворюються в реальну практику. Педагогічна діяльність розглядається в педагогічній літературі як процес передачі культурних навичок, що відбувається в освітньому процесі, то можна говорити про специфічне

професійне відбиття загальнолюдської культури особистості в педагогічну діяльність.

Важливим компонентом у структурі особистості педагога виступають професійні якості.

У педагогічній літературі відомо кілька різних підходів до визначення професійно важливих якостей. Професійно важливі якості, виконують роль внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи і вимоги діяльності, що є вузловим моментом формування психологічної системи діяльності.

Це індивідуально-психологічні якості і властивості особистості, що визначають можливість успішного виконання професійної діяльності.

Для людини «професійно важливі якості - це індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, які необхідні і достатні для її реалізації на нормативно заданому рівні і які значимо і позитивно корелюють хоча б з одним або декількома її основними результативними параметрами - якістю, продуктивністю, надійністю».

Комунікативна культура допомагає людині в межах професійної діяльності більш успішно адаптуватися, ефективно справлятися зі своїми професійними обов'язками. Тому комунікативна культура є професійно важливою якістю людини, що працює в сфері «людина-людина».

Комунікативні здібності виступають як властивості або якості індивіда, що обумовлюють успішність діяльності або заволодіння нею, тобто індивідуальні якості, що відрізняють одну людину від іншої і проявляються в успішній діяльності.

У своїх дослідженнях науковці, визначаючи комунікативну культуру як освіту, яка функціонує і розвивається за наявності певних умов, вважають, що майбутній викладач ЗВО повинен володіти трьома блоками знань.

Перший блок - це фактологічні знання особливостей спілкування, в залежності від статі, вікових та індивідуальних особливостей дітей, розуміння механізмів спілкування, знання ролевих приписів і очікувань,

знання/етикету тощо. Процедурно-технологічні знання складають другий блок. До них відносяться знання механізмів сприйняття, правил слухання, способів утримання уваги, саморегуляції тощо. У третій блок входять

концептуальні знання про сутність гуманізму, провідних педагогічних ідей, структури взаємин, загальної теорії спілкування і т.д.

В освітньому процесі ЗВО важлива роль відводиться міжособистісним відносинам, спілкуванню, психологічним аспектам взаємодії викладача і студента. Непідготовленість майбутніх викладачів виражається в тому, що у

них часто немає контакту зі студентами, конструктивних відносин у

вирішенні конфліктних ситуацій, вони неспроможні вести індивідуальну роботу з зі студентами, співпрацювати з колегами. Причин тому багато, головна полягає в тому, що в педагогічному навчальному закладі навчають

методиці викладання предмета, і мало уваги приділяється педагогічному спілкуванню, розвитку комунікативних умінь у майбутніх педагогів.

Професійно-педагогічне спілкування виходить за межі контакту «викладач—студент» і передбачає взаємодію педагога з іншими суб'єктами педагогічного процесу.

Якості, що входять в структуру комунікативної культури такі, як комунікативні здібності, знання, вміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід в сфері ділового спілкування є необхідними в практичній діяльності випускників педагогічного ЗВО.

Комунікативна культура тісно взаємопов'язана з успішністю в професійній діяльності і педагога, і психолога. І ця успішність обумовлена таким комунікативним фактором, як здатність розуміти свій стан, керувати ним, впливати на стан іншого згідно з установками спілкування.

Розвиток комунікативної саморегуляції викладача пов'язано не тільки з вимогами професії: вміти розуміти учнів, створювати позитивний емоційний фон спілкування, а й з задоволеністю власною компетентністю, успіхами в щоденному емоційному спілкуванні, з переживанням особистісного і професійного зростання.

Важливим аспектом є подолання емоційної ригідності викладача. Емоційна саморегуляція дозволить викладачу самостійно розвивати комунікативну гнучкість, під якою розуміється гармонійне поєднання емоційної експресивності й емоційної стійкості викладача - здатність здійснювати необхідну діяльність в складних емоційних умовах.

«Педагогічною умовою розвитку комунікативної гнучкості є усвідомлення викладачем ролі і значення поведінкової сфери особистості, в оптимізації діяльності, спілкування, психічного і фізичного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу.

Отже, комунікативна культура - невід'ємна особистісна складова педагогічної майстерності, оскільки тільки зріла особистість може виховати іншу повноцінну і зрілу особистість. Основним педагогічним завданням педагога є не стільки передача знань, формування умінь і навичок, скільки пробудження пізнавальної активності студентів, організація навчальної та пізнавальної діяльності через педагогічне спілкування і діалог зі здобувачами освіти

Розвиток комунікативних здібностей необхідно вдосконалювати через формування комунікативних умінь, що лежать в основі професійної діяльності. Стихійне формування комунікативних умінь призводить нерідко до авторитарного стилю поведінки, виникнення приватних конфліктних ситуацій, напруженості у відносинах між педагогом і студентами, зниження успішності, небажання вчитися, психічних травм і непоправних втрат в моральному вихованні, а нерідко і до асоціальної поведінки здобувачів освіти.

Педагогічні умови та перспективи розвитку комунікативної сфери майбутніх викладачів ЗВО пов'язані з удосконаленням наявних комунікативних якостей особистості і розширенням її комунікативного потенціалу в процесі професійної підготовки.

Розвиток комунікативної сфери особистості є найбільш успішним саме в студентському віці, коли певні комунікативні передумови вже сформовані,

закладена база для повноцінного розвитку, але в той же час існує потенціал для їх подальшого поліпшення і вдосконалення.

У студентів початкових курсів навчання розвиток комунікативної культури багато в чому детерміновано умовами освітньої ситуації. Крім того, розвиток комунікативних здібностей у студентів ЗВО може бути оптимізовано при реалізації наступних умов:

а) зовнішніх, до яких відносяться:

- обов'язкова постановка мети розвитку цих здібностей викладачами

ЗВО при здійсненні будь-якої з форм навчально - професійної діяльності зі студентами;

- знайомство студентів з науково-теоретичними основами спілкування в курсі педагогічних дисциплін;

- застосування різних форм активного соціально-психологічного

навчання на заняттях;

- участь студентів в спеціалізованих курсах в рамках дисциплін педагогічного циклу;

- включення студентів в систему більш широких соціальних відносин:

формування потреби в спілкуванні; соціально-рольової диспозиції партнерів;

б) внутрішніх, в якості яких виступають:

- наявність таких особистісних якостей, як товариськість, впевненість в собі, рішучість, здатність відстоювати свою думку;

- розвиток позитивного самоствалення, почуття власної значущості;

- потреба в спілкуванні.

Розвинені комунікативні здібності та вміння допомагають студенту подолати труднощі спілкування, визначають подальший успіх в професійної діяльності і сприяють кар'єрному зростанню.

Отже, професія майбутнього викладача ЗВО вимагає високого рівня комунікативної культури. Комунікативна культура виступає як системоутворюючий фактор продуктивності педагогічної діяльності, який опосередковує придбання професійних знань і умінь, так і особистісний

розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу.

1.3 Інтерактивні методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

Ефективним засобом формування професійної комунікативної культури майбутніх викладачів ЗВО виступають інтерактивні методи навчання. Адже велике значення має і те, що науково-технічний прогрес висуває не тільки нові вимоги до самої людини, а й до системи вищої професійної освіти.

Виникла суперечність між зростаючим обсягом інформації і кризою дидактичних методів підготовки фахівців вимагає переходу до принципово нових технологій професійного навчання [57]

Дедалі очевиднішою стає необхідність зміни пріоритетів професійної підготовки фахівців в напрямку розвитку евристичного і творчого мислення, становлення індивіда як суб'єкта саморозвитку, оволодіння їм інструментами управління власної освітньої діяльністю.

Збільшення прикладного компонента підготовки, зміщення акценту на самостійну роботу, певне федеральними державними освітніми стандартами, дозволяє формувати систему узагальнених знань, умінь і навичок, які можуть бути перенесені з однієї сфери діяльності в іншу і виступити в якості інтегральної основи професійного розвитку, де на перший план висуваються здібності і професійні навички фахівців, які вміють адекватно реагувати на зміни, що відбуваються, самостійно приймати рішення і реалізовувати їх на практиці в процесі оволодіння новими технологіями і професіями [58,59,60].

У зв'язку з цим переорієнтація системи вищої професійної освіти на інноваційну діяльність стає найважливішим інструментом в забезпеченні конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Крім того, інвестиційна привабливість ЗВО, часто залежить від інноваційного характеру розвитку наукової, освітньої та практичної діяльності суб'єктів освітнього процесу, їх включеності в національну інноваційну систему [61].

У традиційній організації навчального процесу в якості способу передачі інформації використовується одностороння форма комунікації. Суть її полягає в трансляції викладачем інформації та в її подальшому відтворенні навчаються. [62]

Здобувач знаходиться в ситуації, коли він тільки читає, чує, говорить про певні області знання, займаючи лише позицію сприймає. Іноді однобічність може порушуватися (наприклад, коли навчається щось уточнює або задає питання), і тоді виникає двостороння комунікація. Одностороння форма комунікації присутні не тільки на лекційних заняттях, але і на практичних. Відмінність тільки в тому, що саме студент транслює певну інформацію. Це можуть бути відповіді на поставлені викладачем до початку практикуму питання, реферати, відтворення лекційного матеріалу. Така форма комунікації не відповідає принципам компетентнісного підходу.

Принципово інший є форма багатосторонньої комунікації в освітньому процесі. Сутність даної моделі комунікації передбачає не просто допуск висловлювань студентів, що саме по собі є важливим, а привнесення в освітній процес їх знань [63].

Викладання, відкрите в комунікативному плані, характеризують такі твердження:

1. Здобувачі освіти краще опановують певними вміннями, якщо їм дозволяють наблизитися до предмету через їх власний досвід.
2. Здобувачі освіти краще вчаться, якщо викладач активно підтримує їх спосіб засвоєння знань.
3. Ті, що навчаються краще сприймають матеріал, якщо викладач, з одного боку, структурує предмет для більш легкого засвоєння, з іншого боку, приймає і включає в обговорення думки студентів, які не збігаються з його власною точкою зору. [64]

Перехід на компетентнісний підхід при організації процесу навчання передбачає широке використання в навчальному процесі активних та інтерактивних форм проведення занять (комп'ютерних симуляцій, ділових і

рольових ігор, розбору конкретних ситуацій, психологічних та інших тренінгів) в поєднанні з позааудиторної роботою.

Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, спосіб пізнання, здійснюваний у формі спільної діяльності студентів, при якій всі учасники взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії інших і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва з вирішення проблеми.

Компетентнісний підхід при організації освітнього процесу вимагає від викладача зміни процесу навчання, його структури, форм організації діяльності, принципів взаємодії суб'єктів. А це означає, що пріоритет у роботі педагога віддається діалогічним методам спілкування, спільним пошукам істини, різноманітної творчої діяльності. Все це реалізується при застосуванні інтерактивних методів навчання.

Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської від слова «interact». «Inter» - це «взаємний», «act» - діяти. Інтерактивність - це здатність взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу з будь-ким (людиною) або чим-небудь (наприклад, комп'ютером). Навчальний процес організований таким чином, що практично всі студенти виявляються залученими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і про що думають [65].

Особливість інтерактивних методів - це високий рівень взаємно спрямованої активності суб'єктів взаємодії, емоційне, духовне єднання учасників. У порівнянні з традиційними формами ведення занять, в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія викладача і студента: активність педагога поступається місцем активності студентів, а завданням педагога стає створення умов для їх ініціативи.

В ході діалогового навчання студенти вчаться критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення,

брати участь в дискусіях, спілкуватися з іншими людьми [66,67].

Для цього на заняттях організуються парна і групова робота, застосовуються дослідні проекти, рольові ігри, йде робота з документами та різними джерелами інформації, використовуються творчі роботи. Студент стає повноправним учасником навчального процесу, його досвід служить основним джерелом навчального пізнання. Педагог не дає готових знань, але спонукає учасників до самостійного пошуку і виконує функцію помічника в роботі.

Інтерактивні форми проведення занять:

- пробуджують у студентів інтерес;
- заохочують активну участь кожного в освітньому процесі;
- звертаються до почуттів кожного здобувача освіти;
- сприяють ефективному засвоєнню навчального матеріалу;
- надають багатопланове вплив на студента;
- здійснюють зворотний зв'язок (відповідна реакція аудиторії);
- формують у учнів думки і відносини;
- формують життєві навички;
- сприяють зміні поведінки.

Зауважимо, що найважливіша умова для цього - особистий досвід участі викладача в тренінгових заняттях з інтерактиву.

Навчитися їм можна тільки шляхом особистої участі в грі, «мозковому штурмі» або дискусії [68,69]

Концепція інтерактивного навчання передбачає кілька форм моделей навчання:

- 1) пасивна - студент виступає в ролі «об'єкта» навчання (слухає й дивиться);
- 2) активна - студент виступає «суб'єктом» навчання (самостійна робота, творчі завдання, курсові роботи, проекти і т.д.);
- 3) інтерактивна - взаємодія, рівноправне партнерство.

Використання інтерактивної моделі навчання передбачає моделювання

життєвих ситуацій, використання рольових (ділових) ігор, спільне вирішення проблем [70].

Виключається домінування будь-якого учасника навчального процесу або будь-якої ідеї. З об'єкта впливу студент стає суб'єктом взаємодії, він сам бере активну участь в процесі навчання, слідуючи своїм індивідуальним маршрутом.

Всі технології інтерактивного навчання діляться на неімітаційні і імітаційні. Неімітаційні технології не передбачають побудову моделей досліджуваного явища і діяльності. В основі імітаційних технологій лежить імітаційне або імітаційноігрове моделювання, тобто відтворення в умовах навчання процесів, що відбуваються в реальній системі.

Сучасна педагогіка багата цілим арсеналом інтерактивних підходів, серед яких можна виділити наступні:

серед яких можна виділити наступні:

- творчі завдання;
- робота в малих групах;
- навчальні ігри (рольові ігри, імітації, ділові ігри);

- використання суспільних ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії);
- соціальні проекти та інші поза аудиторні методи навчання (змагання, інтерв'ю, фільми, вистави, виставки);

- вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочними посібниками, відео- і аудіоматеріалами, «який навчається в ролі викладача», «кожен навчає кожного», мозаїка (ажурна пила), використання запитань, діалог Сократу);

- тестування;
- зворотній зв'язок;
- дистанційне навчання;

- обговорення складних і дискусійних питань і проблем;
- вирішення проблем («дерево рішень», «мозковий шторм», «аналіз казусів», «сходи і змійки»);
- тренінги .

Основні методичні принципи інтерактивного навчання:

- ретельний підбір робочих термінів, навчальної, професійної лексики, умовних понять (розробка глосарію);

- всебічний аналіз конкретних практичних прикладів професійної діяльності, в якій студент виконують різні рольові функції;

- підтримку з усіма студентами безперервного візуального контакту;

- виконання на кожному занятті одним зі студентів функції модератора (ведучого), який ініціює та орієнтує обговорення навчальної проблеми (викладач в даному випадку виступає в якості арбітра);

- активне використання технічних засобів, в тому числі роздаткового і дидактичного матеріалу у вигляді таблиць, слайдів, навчальних фільмів, роликів, відеокліпів, відеотехніки, за допомогою яких ілюструється досліджуваний матеріал;

- постійна підтримка викладачем активного внутрішньогрупового взаємодії, зняття їм напруженості у взаєминах між учасниками, нейтралізація «гострих» кроків і дій окремих груп студентів;

- оперативне втручання викладача в хід дискусії в разі виникнення непередбачених труднощів, а також з метою пояснення нових положень навчальної програми;

- інтенсивне використання індивідуальних завдань (домашні контрольні завдання само діагностичного або творчого характеру і т.п.);

- організація просторового середовища - «ігрового поля», яке має сприяти розкріпаченню студентів;

- програвання ігрових ролей з урахуванням індивідуальних творчих та інтелектуальних здібностей;

- навчання прийняттю рішень в умовах жорсткого регламенту часу і наявності елемента невизначеності в інформації.[73,74]

Організація інтерактивного навчання включає:

- знаходження проблемної формулювання теми, цілей і питань заняття;

- підготовку навчального простору (спеціалізовані аудиторії, навчальні

лабораторії і т.п.) до діалогу, до активної роботи;
- формування мотиваційної готовності студента і викладача до спільних дій в процесі пізнання,

- створення спеціальних (службових) ситуацій, які спонукають до інтеграції зусиль для вирішення поставленого завдання;

- вироблення і прийняття правил рівноправної співпраці для студентів і викладача;

- використання «підтримують» прийомів спілкування: доброзичливі інтонації, уміння ставити конструктивні питання і т.д. ;

- оптимізацію системи оцінки процесу пізнання і результатів спільної діяльності;

- розвиток загально групових і міжособистісних умінь і навичок аналізу і самоаналізу[75,76].

Основні правила організації інтерактивного навчання.

Правило перше. У роботу повинні бути залучені всі учасники. З цією метою корисно використовувати технології, що дозволяють включити всіх учасників в процес обговорення.

Правило друге. Треба подбати про психологічну підготовку учасників.

Йдеться про те, що не всі, що прийшли на заняття, психологічно готові до безпосереднього включення в ті чи інші форми роботи. У зв'язку з цим корисні розминки, постійне заохочення за активну участь в роботі, надання можливості для самореалізації.

Правило третє. Навчаються в технології інтерактиву не повинно бути багато. Кількість учасників і якість навчання можуть виявитися в прямій залежності. Оптимальна кількість учасників - до 25 осіб.

Правило четверте. Приміщення повинно бути підготовлено з таким розрахунком, щоб учасникам було легко пересісти для роботи у великих і малих групах.

Правило п'яте. Чітке закріплення (фіксація) процедур і регламенту. Про це треба домовитися на самому початку і постаратися не порушувати його.

Наприклад: всі учасники будуть проявляти терпимість до будь-якої точки зору, поважати право кожного на свободу слова, поважати його гідності.

Правило шосте. Поставтеся з увагою до поділу учасників семінару на групи. Спочатку його краще побудувати на основі добровільності.

Потім доречно скористатися принципом випадкового вибору.

Обов'язкові умови організації інтерактивного навчання:

- довірчі, позитивні відносини між усіма суб'єктами навчання;
- демократичний стиль;
- співробітництво в процесі спілкування суб'єктів навчання між собою;
- оперття на особистий («педагогічний») досвід студентів, включення в навчальний процес яскравих прикладів, фактів, образів;
- різноманіття форм і методів подання інформації, форм діяльності студентів, їх мобільність;
- включення зовнішньої і внутрішньої мотивації діяльності, а також взаємомотивації тих, хто навчається.

Інтерактивні форми навчання забезпечують високу мотивацію, міцність знань, творчість і фантазію, комунікабельність, активну життєву позицію, командний дух, цінність індивідуальності, свободу самовираження, акцент на діяльність, взаємоповага і демократичність [77].

Результативність інтерактивного навчання:

- розвиток активно-пізнавальної та розумової діяльності;
- залучення студентів до процесу пізнання, освоєння нового матеріалу не в якості пасивних слухачів, а в якості активних учасників;
- розвиток умінь і навичок аналізу і критичного мислення;
- посилення мотивації до вивчення дисциплін, навчального плану;
- створення сприятливого, творчої атмосфери на занятті;
- розвиток комунікативних компетенцій студентів;
- скорочення частки традиційної аудиторної роботи і збільшення обсягу самостійної роботи;
- розвиток умінь і навичок володіння сучасними технічними засобами і

технологіями обробки інформації;

- формування та розвиток умінь і навичок самостійно знаходити інформацію і визначати рівень її достовірності;

- гнучкість і доступність процесу навчання - студенти можуть підключатися до навчальних ресурсів та програмами з будь-якого комп'ютера, що знаходиться в мережі;

- використання таких форм контролю, як електронні тести (поточні, рубежів, проміжні), дозволяє забезпечити більш чітке адміністрування навчального процесу, підвищити об'єктивність оцінки знань, умінь і компетенцій студентів;

- інтерактивні технології забезпечують постійний, а не епізодичний (за розкладом) контакт студента з викладачем. [78].

Висновки до першого розділу

На сучасному етапі розвитку вищої освіти посилюється увага вчених до обґрунтування та розробки теоретичних та практичних засад формування професійної комунікативної культури майбутніх викладачів ЗВО.

У педагогічній науці розробляються теоретичні питання та методичні рекомендації щодо формування професійної комунікативної культури педагогів: обґрунтовано сутність, зміст та структури комунікативної культури і; розкрито принципи, форми, методи та технології формування компонентів комунікативної культури педагога; висвітлено основні етапи її формування в процесі професійної підготовки

Теоретичний аналіз робіт дав можливість зробити висновок про те, що комунікативна культура викладача вищої школи визначається як сукупність культурних норм, знань, цінностей, умінь і навичок, що використовуються в процесі комунікації і сприяють її ефективності. Саме комунікативна культура допомагає особистості на різних рівнях вирішувати різні типи професійно-педагогічних завдань.

Процес формування комунікативної культури майбутніх викладачів

НУБІП України

закладів вищої освіти розглянуто як педагогічно керовану взаємодію викладачів і студентів, що спрямована на набуття теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, розвиток і саморозвиток комунікативних умінь і професійних якостей студентів для ефективної професійно-педагогічної діяльності.

НУБІП України

Ефективне формування професійної комунікативної культури викладачів ЗВО забезпечують інтерактивні методи навчання оптимальне поєднання репродуктивних та активних методів роботи, залучення всіх учасників навчального процесу до спільної діяльності з цілепокладання,

НУБІП України

планування, прогнозування, оцінювання та рефлексії результатів комунікативної діяльності.

НУБІП України

Методи формування професійної комунікативної культури майбутніх викладачів ЗВО являє собою систему педагогічних процедур,

НУБІП України

які передбачають врахування особливостей змісту, часу, умов вивчення навчальних дисциплін, можливостей студентів, організацію цього процесу на кожному етапі навчального процесу, заняття, а також систему завдань, що моделюють різні аспекти професійно-педагогічної діяльності

майбутніх фахівців в умовах освітнього процесу ЗВО.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

2.1. Визначення вихідного стану сформованості професійної комуникативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

Для перевірки теоретичних засад формування професійної комуникативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», майбутніх викладачів ЗВО, була проведена експериментальна робота протягом 2020–2021 н.р.

Основними етапами педагогічного експерименту є: планування експериментального дослідження; організація експерименту; проведення експерименту; інтерпретація результатів та обробка одержаних даних методами математичної статистики. Види експерименту визначені завданнями, цілями та характером дослідження. Як зазначає переважна більшість науковців, для того, щоб проведений експеримент відповідав принципу вірогідності потрібні: оптимальна кількість студентів та кількість досліджень; надійність методик дослідження; статистична значимість різниць одержаних даних.

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної комуникативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у цілісному освітньому процесі педагогічних закладів освіти дав можливість розробити зміст і програму експериментальної роботи, яка була спрямована:

- визначення вихідного рівня сформованості професійної комуникативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»;

Н - розробку й упровадження методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у цілісному освітньому процесі.

Н До експериментальної групи увійшли 23 студента, та 22 студента контрольної групи, які здобувають освіту в Національному університеті біоресурсів і природокористування України за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» денної та заочної форми навчання.

Н Мета констатувального експерименту полягала у визначенні стану вихідного рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи». Для цього були визначені наступні завдання

Н - визначити зміст професійної підготовки майбутніх викладачів ЗВО на етапі констатувального експерименту;

Н - розкрити роль інтерактивних методів навчання у формуванні професійної комунікативної культури магістрантів.

Н З цією метою аналізувалися сучасні *теоретичні засади* вирішення проблеми формування професійної комунікативної культури студентів університетів, висвітлені у першому розділі; з'ясовувалися змістові та

Н технологічні можливості різних форм впливу на студентів: можливості навчального процесу (роль навчальних дисциплін у розвитку особистості студента), позааудиторна діяльність, самовиховання студента; вивчався досвід окремих вищих навчальних закладів щодо функціонування системи

Н педагогічної освіти студентів; проводилася роз'яснювальна робота з викладачами, кураторами академічних груп із метою усвідомлення ними актуальності даної проблеми, її практичної значущості й налаштування їх готовності до участі в експерименті.

Н З метою одержання повних достовірних експериментальних даних, що адекватно відображають стан досліджуваної проблеми, ми застосовували сукупність таких методів дослідження: розробка й апробація діагностичного інструментарію (проекування, моделювання, конструювання, збір

інформації, аналіз інформації, спостереження на основі принципів системності, систематичності й послідовності, що передбачало інтегровану й регулярну фіксацію дій, ситуацій, процесів; анкетування із метою: з'ясування

ставлення майбутніх викладачів ЗВО до професійної підготовки магістрантів

освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та наявності в них мотивів до

самовиховання, самореалізації; вивчення рівня сформованості в респондентів

особистісних якостей, які характеризують *когнітивний, мотиваційний, діяльнісний* компоненти за відповідними критеріями (інформаційно-

пізнавальний, потребнісно-мотиваційний, практико-орієнтований); для

аналізу суджень студентів, випускників, молодих педагогів, методистів,

керівників педагогічної практики про шляхи вдосконалення професійної

обізнаності майбутніх педагогів, формування в них професійних цінностей;

дидактичні тестування з метою виявлення рівня сформованості у майбутніх

викладачів ЗВО та умінь, необхідних для здійснення професійної творчої

педагогічної діяльності; порівняльний аналіз отриманих відповідей і даних,

здобутих у результаті застосування інших методів дослідження, дозволив

скласти більш об'єктивне уявлення про стан досліджуваної проблеми;

методи математичної статистики з використанням критерію χ^2 для

порівняння розподілу об'єктів двох вибірок за рівнями визначених

показників сформованості досліджуваного аспекту. Зміна статистичних

характеристик експериментальної та контрольної вибірок аналізується за

певними критеріями значущості.

Теоретичне обґрунтування проблеми формування професійної

комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої

школи», визначення її структурних компонентів у розділі 1.2. дозволило

здійснити педагогічну діагностику вихідного рівня сформованості цього

феномену у студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБП

відповідних критеріїв.

У науково-методичній літературі (І. Ісаєв, В. Курило, М. Мурашко,

Т. Туркот та інші) серед загальних вимог до критеріїв виокремлюють такі:

1) об'єктивність; 2) відображення того, що вимірює дослідник; 3) відображення суттєвих ознак досліджуваного явища, охоплення його типових сторін; 4) критерії повинні розкриватися через низку показників, у силу прояву яких можна дійти висновку про ступінь вираженості певного критерію; 5) критерії мають відбивати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі.

Вибір критеріїв має здійснюватися з урахуванням таких вимог: кожен окремий критерій повинен бути сформульований чітко, допускати як якісну, так і кількісну характеристику, має відображати найбільш істотні ознаки процесу формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та його результати; критерії повинні відображати доцільність професійної діяльності зі студентами освітніх закладів.

Отже сукупність критеріальних ознак професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» складає:

- сформованість знань щодо комунікації в освітньому процесі, засобах комунікації, комунікативних техніках;
- наявність позитивної мотивація та потреб у професійному вдосконаленню;
- спрямованість на вирішення педагогічних ситуацій розвинена педагогічна свідомість;
- готовність до практико-орієнтованої професійної комунікативної діяльності.

Сукупність структурних і функціональних компонентів розкриває специфіку процесу формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Інформаційно-пізнавальний критерій оцінює загальний рівень комунікативної підготовки майбутнього викладача, його ерудицію, обізнаність в галузі професійного використання набутих, глибину, обсяг і систему

професійно-педагогічних знань.
Показниками сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за світоглядно-

знанневим критерієм є:

- система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій;
- усвідомленість комунікативної діяльності педагога;

Потребнісно-мотиваційний критерій зумовлює педагогічну спрямованість діяльності викладача ЗВО, визначає мотиви і потреби, що

переважають у студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБІП, характеризує професійні установки особистості.

Показниками сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у майбутніх

викладів ЗВО за *потребнісно-мотиваційним* критерієм є:

- позитивна мотивація до набуття педагогічної професії;
- потреба в набутті комунікативних умінь.

Практико-орієнтований критерій визначає професійно-педагогічну діяльність та комунікативні здібності особистості, виражає прагнення

майбутнього педагога до самоосвіти і саморозвитку щодо успішної комунікації.

Показниками сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за практико-

орієнтованим критерієм є:

- сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності;
- прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації;

Під час проведення підготовчого етапу експериментальної роботи нами була розроблена *методика комплексної діагностики*, апробована у педагогічній практиці, модифікована та адаптована до завдань нашого дослідження.

Були розроблені анкети, програми інтерв'ю та бесід, тестові й творчі

завдання, опитувальники, застосовувалася також експертна оцінка, розроблялися педагогічні ситуації, які мали альтернативні рішення і які дозволяли оцінити досягнутий рівень на підставі обраної відповіді. Методика

комплексної діагностики критеріїв сформованості професійної комунікативної культури за визначеними показниками, що забезпечує надійність і вірогідність результатів виховної діяльності в процесі експериментального дослідження, надана в таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Методики діагностики рівнів сформованості професійної комунікативної культури

Компонент/ Критерій	Показник	Методика діагностики
КОГНІТИВНИЙ Інформаційно-інтегративний	- система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій; - усвідомленість комунікативної діяльності педагога;	Анкета-опитувальник «Рівень обізнаності щодо комунікативної культури» Дидактичні тести з дисципліни «Педагогічна майстерність»
МОТИВАЦІЙНИЙ Інформаційно-інтегративний	- позитивна мотивація до набуття педагогічної професії; - потреба в набутті комунікативних умінь .	Методика «Система рівнів мотивації» (за С. Беспальком) Методика вивчення портеби у формування професійної комунікативної культури
ДІЯЛЬНИЙ практико-орієнтований	- сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності; - прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації;	Анкети «Особистісні якості майбутнього викладача та комунікація», Анкети «Готовність педагога до успішної комунікації»

Виходячи з результатів теоретичного аналізу, ми визначили наступні змістовні характеристики рівнів сформованості професійної комунікативної

культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Високий рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» характеризується

глибиною, обсягом і систематичністю професійно-педагогічних знань щодо комунікативної діяльності; чітко вираженим позитивним ставленням до підвищення професійної комунікативної культури, сформованими професійно значущими мотивами майбутнього викладача щодо розвитку професійної комунікативної культури; сформованими на високому рівні особистісними якостями викладача вищої школи та прагненням до постійного самовдосконалення та саморозвитку успішної комунікації.

Середній рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» виявляється у

наявності професійно-педагогічних знань щодо комунікативної діяльності на достатньому рівні; усвідомленість комунікативної діяльності проявляється ситуативно; наявність системи мотивів майбутнього педагога щодо становлення професійної комунікативної культури в процесі навчання, але недостатньо сформованих професійних мотивах та прагненнях до професійного саморозвитку; прагнення щодо вдосконалення професійно-педагогічних знань та успішного спілкування виявляється ситуативно;

Низький рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» виявляється у

фрагментарності знань комунікативної діяльності: низькому рівні усвідомленості важливості професійних знань; недостатній мотивації до формування й удосконалення професійної комунікативної культури; на сформованість комунікативних технік та прагненні до професійного саморозвитку успішного спілкування.

Перший діагностичний зріз був спрямований на виявлення у студентів рівня сформованості когнітивного компоненту професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-пізнавальним критерієм.

Для цього використовувалася експертна оцінка, було проведено тестування з дисципліни «Педагогічна майстерність» та використані анкети «Рівень обізнаності щодо комунікативної культури»

Перший діагностичний зріз дозволив визначити якість знань з основ педагогічної майстерності і сформулювати власне бачення необхідності професійно-педагогічного розвитку саме для студентів спеціальності «Педагогіка вищої школи». Важливим була також самооцінка кожним студентом рівня саморозвитку комунікативних навичок.

У процесі анкетування визначалися знання і розуміння студентами теоретичних і практичних знань, необхідних для педагогічної діяльності викладачів ЗВО, а також розуміння засобів і методів професійно-педагогічної діяльності педагога вищої школи.

Так, при відповіді на питання «Чи необхідна підвищувати рівень професійної комунікативної культури майбутніх викладачів?», більшість респондентів (57%) відповіли: «Так, для виконання функцій, пов'язаних з професійною сферою»; (23 %) : «Так, для майбутньої креативної діяльності»; (8 %) : «Важко відповісти»; (2 %) : «Не бачу в цьому необхідності». При цьому слід зазначити, що 30 % студентів вказували, що вони прагнуть до оволодіння професією педагога на високому рівні для виконання функцій, пов'язаних як з життєдіяльністю, так і з майбутньою професією викладача вищої школи.

Цікавими, на наш погляд, є результати самооцінки студентами рівня сформованості професійної комунікативної культури: високий рівень визначили 2,7%; середній рівень – 35%; низький рівень – 40 %; дуже низький рівень – 4,3%. Основними причинами самооцінки низького і дуже низького рівня професійної комунікативної культури студенти визначили: недостатність теоретичних знань з дидактики вищої школи (43 %); недостатність практичних умінь з практичної роботи (41 %); складність деяких категорій педагогіки вищої школи для розуміння (20 %); іншими причинами даного явища виступили: швидкозмінне законодавство (8,5 %);

нааявність протиріч в державі щодо освітньої діяльності (7,3 %); низький рівень педагогічної культури найближчого оточення (5 %); не змогли назвати якісь конкретні причини (6,2 %).

При відповіді на питання: «Чи бажаєте Ви підвищити свій рівень професійної комунікативної культури?» 76,6 % опитаних відповіли позитивно; 16,7 % – негативно; 6,7 % – не визначилися з відповіддю. Достатньо ефективними умови формування професійної комунікативної культури у ЗВО визнали 13,3 % студентів; 38,3 % – не змогли відповісти; 48,4 % – відповіли негативно.

Серед шляхів вдосконалення професійної підготовки студенти запропонували такі: введення до професійної підготовки спеціалізованих курсів, що стосується соціальних ініціатив студентів (16 %); збільшення кількості годин, відведених для викладання дисциплін професійного спрямування (23,3 %); створення консультації для студентів (19,1 %); збільшення якості та кількості професійно-педагогічних творчих завдань на заняттях для обрання самостійного рішення (41,6 %). Щодо подальшої оптимізації процесу формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» були віднесено: включення в заняття систему ділових ігор, що відтворюють реальні педагогічні ситуації (32 %); зустрічі та бесіди з професійними викладачами, науковцями (21 %); більш широке залучення викладачів та студентів в процес комунікацій (22 %).

Одночасно звертає на себе увагу той факт, що 15 % респондентів не змогли відповісти на поставлені перед ними питання. Серед питань, щодо змісту у підготовці викладача вищої школи, в першу чергу відзначили культура педагогічного спілкування – (60 %), засоби комунікацій педагога – (51 %); сучасні засоби комунікацій – (24 %). Після якісного та кількісного аналізу усіх показників когнітивного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-пізнавальним критерієм ми отримали наступні

результати (таблиця 2.1.2).

НУБІП України

Таблиця 2.1.2

Рівень

сформованості професійної комунікативної культури

магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за світоглядно-
знанневим критерієм (%) на початку експерименту

НУБІП України

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	6	1	7	2
Середній рівень	23	6	24	5
Низький рівень	71	16	69	15

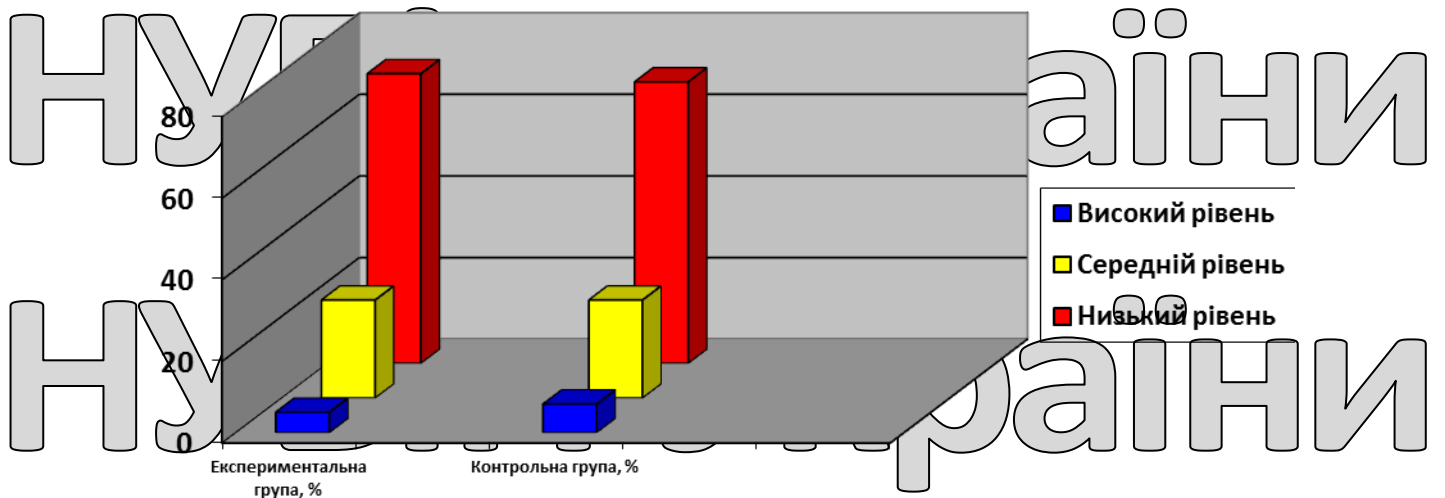

Рис. 2.1.2. Рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-пізнавальним критерієм (%) на початку експерименту.

НУБІП України

Таким чином, порівнюючи результати аналізу сформованості когнітивного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-

НУБІП України

познавальним критерієм констатуємо, що високий рівень виявили 6% у контрольній групі і 7% - в експериментальній. Середній рівень сформованості когнітивного компонента за світоглядно-знанцевим критерієм

був характерний лише для 23% респондентів у обох групах; відповідно низький – 71% в експериментальній і 69% - в контрольній групі (рис. 2.1.2).

Далі, відповідно до розробленої діагностичної карти експерименту, ми досліджували рівні сформованості аксіологічного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за *потребнісно-мотиваційним* критерієм.

Рівень розвитку мотиваційної сфери визначався за допомогою певних діагностичних методик, як авторської розробки так і педагогічних, низки спостережень, бесід із кураторами студентських груп.

Для цього були використані методика вивчення потреб студентів у набутті професійних комунікативних умінь. Аналіз відповідей свідчить про те, що уявлення студентів про професійну комунікативну не систематизований. Більшість респондентів (45%) не розуміють значення комунікативної діяльності для професійного зростання педагога. Уявлення про ціннісний зміст педагогічної діяльності зводиться до нормативного її тлумачення. Більше половини опитаних студентів (61%) не усвідомлюють головної сутності успішної комунікації: техніка, засоби комунікації.

Сформовані професійно значущі мотиви щодо становлення професійної комунікативної культури в процесі навчання за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» перевірялися за методикою «Система рівнів мотивації» (за О. Беспальком). Мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини. У процесі навчання разом із пізнавальним аспектом розвивається і мотиваційний, пов'язаний із суб'єктивними потребами, поглядами та емоціями. Мотиви поведінки формуються від елементарних захоплень до ідеалів та впевненості. Мотивація особистості є важливою частиною всього педагогічного процесу, його функціональною характеристикою. Тому ефективність процесу формування професійної

комуникативної культури майбутнього викладача ЗВО залежить від створення педагогічних умов і стимулів, які забезпечують позитивну мотивацію як у студентів, так і у викладачів. Для визначення рівня мотивації нами було використано систему рівнів мотивації, розроблену з використанням ідей деяких дослідників, яка наведена у табл. 2.1.3.

Таблиця 2.1.3.

Система рівнів мотивації

Рівень	Якісна характеристика
Негативний (МТн)	Негативне ставлення, немає інтересу до освітнього процесу
Байдужий (МТб)	Немає самостійних цілей; нестійкі мотиви інтересу до зовнішніх результатів навчання; пасивність у нових умовах та ситуаціях
Позитивно-аморфний (МТпа)	Розуміння, початкове осмислення й досягнення цілей, поставлених батьками; пізнавальний мотив як інтерес до оцінювання викладача
Позитивно-пізнавальний (МТпп)	Розуміння зв'язку результату зі своїми можливостями; розрізнення своїх здібностей і зусиль у постановці реалістичних цілей з урахуванням своїх можливостей; постановка мети з урахуванням суб'єктивної ймовірності успіху
Позитивно-ініціативний (МТін)	Самостійне визначення мети і за власною ініціативою; постановка гнучких цілей, які змінюються залежно від ситуації; усвідомлення співвідношення власних мотивів і цілей; постановка нестандартних, перспективних цілей
Позитивно-дієвий (МТпд)	Досягнення й реалізація всіх видів цілей і доведення діяльності до її завершення; наполегливість у доланні перешкод і труднощів при досягненні цілей; прагнення розширити коло своїх можливостей

Згідно з результатами діагностики рівня мотивації жоден із учасників педагогічного процесу не характеризується негативним рівнем: на байдужому знаходяться 11%, на позитивно-аморфному – 19%, на позитивно-пізнавальному – 21%, на позитивно-ініціативному – 32% та на позитивно-дієвому – 9%.

Для студентів зі сформованими професійними мотивами

найважливішими стимулами прийняття мети професійної підготовки є усвідомлення її значущості для виконання почесної ролі викладача щодо підготовки молодого покоління до життя, усвідомлення завдань, які ставить перед ним сучасна освіта. Слід зазначити, що респондентам, у яких переважають соціальні мотиви, властиві такі стимули, як можливість самовираження, можливість якнайкраще виявити свої здібності, тим самим отримати визнання, зайняти певну позицію. Для деяких студентів мотивом виступає творчий характер педагогічної діяльності, що відповідає їх власному характеру та здібностям.

Таким чином, діагностика показників рівня сформованості професійної комунікативної культури майбутніх викладачів ЗВО за потребнісно-мотиваційним критерієм дозволила визначити наступні результати (табл. 2.1.4).

Таблиця 2.1.4

Рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за потребнісно-мотиваційним критерієм(%) на початку експерименту.

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	9	2	11	4
Середній рівень	25	6	29	6
Низький рівень	66	15	60	90

Отже, дослідження сформованості мотив компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за потребнісно-мотиваційним критерієм виявили високий рівень у 9% в експериментальній та 11% в контрольній групах; наявність 25% з середнім в експериментальній і 29% у контрольній; низького відповідно 66% в експериментальній та 60% у контрольній (рис.2.1.4).

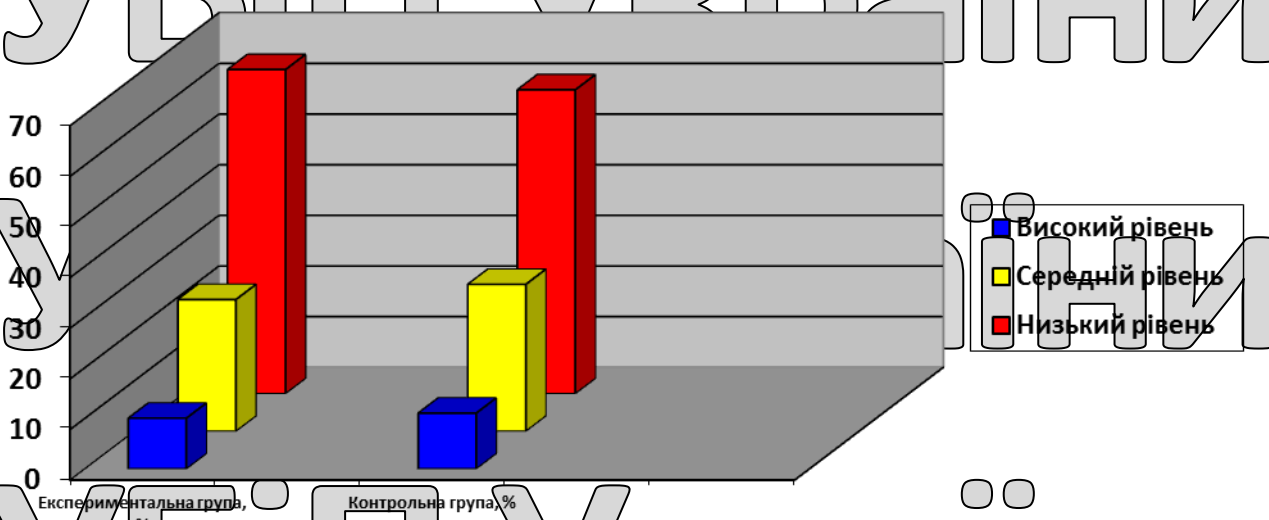

Рис. 2.1.4 Рівні сформованості професійної комунікативної культури

магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за потребнісно-мотиваційним критерієм (%) на початку експерименту.

Далі, відповідно до розробленої діагностичної карти експерименту, ми досліджували рівні сформованості діяльнісного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за практико-орієнтованим критерієм.

Для визначення рівня професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» з позиції професіоналізму відповідно до практико-орієнтованого критерію та його показників використовувалися анкети, методики для визначення комунікативних здібностей та прагнень студентів до успішних комунікацій у професійній діяльності. Для визначення майбутніх педагогів до професійного саморозвитку були запропоновані анкети «Комунікативні здібності», «Особистісні якості майбутнього викладача».

Аналіз відповідей показав, що на думку студентів, педагогічний процес багато в чому залежить від наявності у них, як майбутніх викладачів, таких

вольових якостей як: цілеспрямованість, організованість, витриманість, наполегливість, рішучість, терпимість. Близько 67% студентів, учасників експерименту, вважають, що в них такі якості є. Щодо якості педагогічних

умов педагогічної діяльності роботи (за матеріалами спостережень, анкетувань, бесід, офіційної документації) думка студентів була такою: оцінили інноваційне освітнє середовище університету як «сприятливе» – 32% викладачів, «задовільне» – 21%, «незадовільне» – 5%, «важко дати відповідь» – 11%.

Практико-орієнтований критерій передбачає самовиховання, самовдосконалення, самореалізацію у комунікативній та професійно-педагогічній діяльності щодо набуття комунікативних здібностей. Результати аналізу дозволили зробити висновок, що 15% опитаних вважають, що на сучасному етапі розвитку освіти самовиховання є досить актуальним феноменом і визначають його як «досягнення людиною згоди із собою», «набуття сенсу життя в процесі самовдосконалення», «самореалізація потенційних можливостей та природних здібностей», «самовиховання є активним самоствердженням людини у суспільному житті».

Обробка даних анкетування й рішення ситуативних задач взаємодії дозволило визначити наступні рівні професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за *практико-орієнтованим* критерієм (табл. 2.1.6.).

Таким чином, у ході дослідження сформованості процесуального компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за діяльнісно-рефлексивним критерієм ми виявили, що високий рівень у контрольній групі складає 5%, в експериментальній – 4%.

Середній рівень показали 21% студент експериментальної групи і з контрольної групи – 27%. Низький рівень характерний для 74% студентів експериментальної групи і 68% – контрольної (рис.2.1.6.).

НУБІП України

Таблиця 2.1.6.

Рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за практико-орієнтованим критерієм(%) на початку експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	4	2	5	1
Середній рівень	21	5	27	6
Низький рівень	74	16	68	15

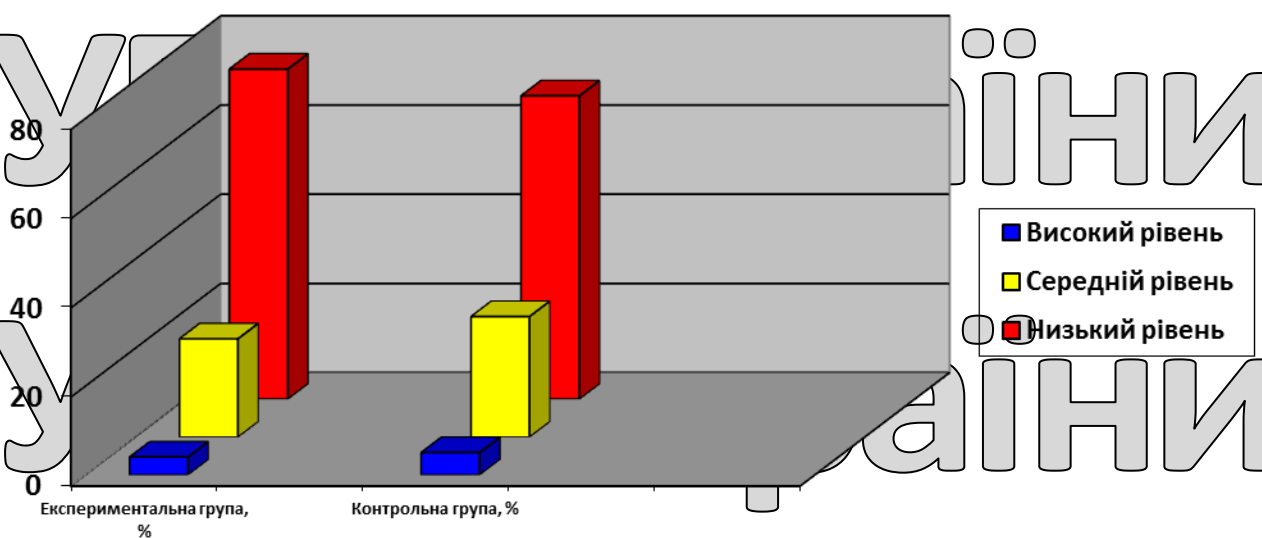

Рис.2.1.6. Рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за практико-орієнтованим критерієм(%) на початку експерименту.

Узагальнені дані констатувального експерименту наведено в таблиці 2.1.7.

Таблиця 2.1.7.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» (%) на початку експерименту

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	6	3	8	7
Середній рівень	24	11	26	11
Низький рівень	70	32	66	26

Високий рівень продемонстрували 6% студентів експериментальної групи та 8% контрольної. Середній рівень – 24% студентів експериментальної групи та 26% контрольної. Відповідно, низький рівень виявлено у 70% студентів експериментальної групи і 66% – контрольної (рис. 2.1.7).

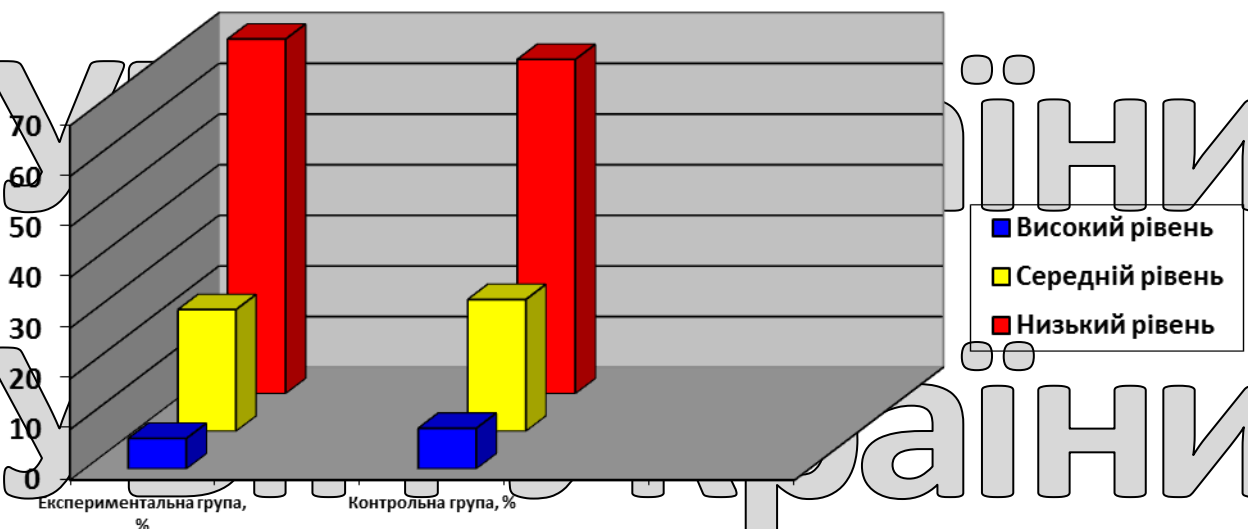

Рис. 2.1.7 Рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» (%) на початку експерименту

Результати констатувального етапу дали підстави вважати стан досліджуваної проблеми формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та рівні сформованості усіх її компонентів як такі, що потребують корегування та вдосконалення.

Отже, за результатами констатувального етапу експерименту можна зробити такі висновки. Багато з опитаних студентів як контрольної так і експериментальної груп у повній мірі усвідомлюють значення і необхідність розвитку професійної комунікативної культури для вирішення питань, пов'язаних з повсякденним життям, проте далеко не всі пов'язують професійно-педагогічні знання та навички з майбутньою професійною діяльністю. Це, безумовно, вимагає створення відповідних методів і форм роботи, що усувають цю прогалину. Виявлені результати підтверджують необхідність вдосконалення процесу формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в їх професійній підготовці, а також свідчать про яскраво виражену мотивацію до підвищення рівня своєї професійної підготовки.

Тому подальша дослідно-експериментальна робота має бути орієнтована на підвищення показників професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» 1, перш за все, упровадження в освітній процес інтерактивних методів навчання. Отже, можна зазначити, що наявна система педагогічної освіти в університеті потребує оновлення, оскільки не повною мірою сприяє формуванню професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Доведено необхідність розробки та упровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в університеті для підвищення її результативності.

2.2. Впровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

На формуальному етапі в експериментальній групі було запроваджено комплекс методів щодо формування комунікативної культури майбутніх викладачів ЗВО. Для цього проводилися лекції, семінари, практичні заняття та тренінги з використанням інтерактивних форм і методів навчання.

З метою формування визначених нами компонентів було розроблено програму формування комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

- *мета* – готовність використання інтерактивних методів у освітньому процесі ЗВО;

- *принципи* (цілеспрямованості, активності, науковості, доступності, рефлексії, оптимізації, групової й індивідуальної роботи, системності, систематичності);

- *компоненти* (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний);

- *організаційно-педагогічні умови*

- створення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, атмосфери взаємоповаги між викладачем і студентами;

- створення ситуації успіху;

- забезпечення інтерактивного простору під час навчально-виховного процесу;

- забезпечення навчально-виховного процесу відповідним обладнанням і літературою;

- самокерованість навчання;

- демонстрування можливості використовувати набуті знання у практичній діяльності, орієнтуючись на досвід студентів;

- упровадження інформаційного забезпечення професійної

НУБІП УКРАЇНИ

діяльності магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»;

- *етапи підготовки* (початковий, основний, заключний);

- *засоби підготовки* (нормативні навчальні дисципліни, організація

самостійної діяльності, виробнича практика);

- *критерії та результати* (високий, достатній, низький);

НУБІП УКРАЇНИ

- *форми роботи* (індивідуальні: консультації, діагностика педагогічних знань, умінь, навичок; групові: теоретичні та практичні семінари, школа молодих викладачів, професійно-педагогічні тренінги);

- *методи підготовки*: відвідування занять у ЗВО; аналіз документації;

НУБІП УКРАЇНИ

анкетування; вирішення педагогічних вправ і ситуацій, самодіагностика.

Ефективне впровадження інтерактивних технологій в освітній процес ЗВО, вимагало від фахівців належного рівня теоретичних знань і практичної

підготовки. Він повинен уміти спрямовувати навчально-виховний процес на

НУБІП УКРАЇНИ

особистість студента, вибудовувати свою професійну діяльність так, щоб кожний здобувач освіти мав необмежені можливості для саморозвитку.

Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога комунікативна культура і здатність до використання інтерактивних

технологій є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми

НУБІП УКРАЇНИ

Мета програми формування комунікативної культури засобами інтерактивних методів полягала – на основі теоретичної та практичної

підготовки студентів ЗВО до використання інтерактивних технологій,

НУБІП УКРАЇНИ

сформувати професійно значущі якості особистості майбутнього викладача ЗВО, відповідну концептуальність, панорамність професійного мислення, що забезпечить їх готовність до використання інтерактивних технологій в ЗВО.

Основні завдання програми

- ознайомити студентів з сутністю поняття «інтерактивні технології»;

НУБІП УКРАЇНИ

- систематизувати підходи різних учених до класифікації інтерактивних технологій;

НУБІП УКРАЇНИ

- навчити методики проведення дидактичних, виховних, розвивальних та соціалізуючих інтерактивних технологій у ЗВО;

визначити способи ефективного педагогічного керівництва інтерактивними технологіями під час навчально-виховного процесу;

НУБІП УКРАЇНИ

- сформувати навички планування, організації та результативного здійснення навчально-виховної роботи зі студентами засобами інтерактивних технологій;

- вміти підбирати адекватні інтерактивні технології до теми заняття

та його учасників;

НУБІП УКРАЇНИ

- вміти керувати групою та контролювати роботу учасників заняття. Виходячи з мети та завдань програми, структурно вона побудована як тренінгові заняття. Кожна тема тренінгового заняття рубрикується у

тематичному, діяльнісному та рефлексивному контексті.

НУБІП УКРАЇНИ

Тематичний контекст мав на меті перегляд тем, які розкривають сутність та значення інтерактивних технологій, їх класифікацію та методику використання. *Діяльнісний контекст* дає змогу студентам на практиці

використовувати отримані знання, а *рефлексивний контекст* подачі

матеріалу має на меті аналіз та оцінку результатів власної роботи студентів,

НУБІП УКРАЇНИ

визначення причин недоліків і невдач з подальшою корекцією дій. Адже студент, здатний до рефлексії має можливість бути краще підготовленим до компетентної професійної діяльності.

Оскільки інтерактивні методи – це різновид особистісно-

НУБІП УКРАЇНИ

орієнтованих технологій, то умовою їх використання є врахування індивідуальних особливостей студентів. Тому перша тема «Розвиток комунікативної культури засобами використання інтерактивних методів»

була спрямована на визначення рівня знань студентів про інтерактивні

технології, рівня готовності студентів до використання інтерактивних

НУБІП УКРАЇНИ

технологій та рівня творчого потенціалу майбутніх викладачів.

У наступній темі ми знайомимо із історією виникнення інтерактивних технологій та розкриваємо зміст поняття «інтерактивні технології».

Тематичний етап знайомить студентів із двома підходами до виникнення даного поняття: технології, які походять від методів активного навчання та технології, що пов'язуються з груповою формою навчальної діяльності, яка виникла як альтернатива традиційним формам навчання.

Під час діяльничного етапу ми пропонуємо студентам розробити часову модель «Історія виникнення інтерактивних технологій» за такими напрямками:

1) з позиції методів активного навчання;

2) з позиції групової форми навчальної діяльності.

На рефлексивному етапі викладач мав змогу за допомогою інтерактивної технології «Незакінчене речення» дати студентам можливість оцінити зміст і діяльність на занятті, а сам викладач – отримає зворотний зв'язок, який фіксує найбільш важливі для студентів моменти заняття.

Наступна тема програми знайомить студентів із різноманітними підходами до класифікації інтерактивних технологій. Висвітлюються класифікація інтерактивних технологій навчання за Г. Сиротенком, О. Пометун, В. Ягуповим, А. Панфіловою, М. Скрипник, С. Кашлевим тощо.

А також запропоновано розглянути класифікацію інтерактивних технологій за цільовими орієнтаціями гри (за Г. Селевком):

- дидактичні – мають на меті здійснювати організацію пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку;

- виховні – покликані формувати моральні та естетичні позиції дітей;

- розвиваючі – спрямовані на розвиток творчих здібностей, мотивацію навчальної діяльності;

- соціалізуючі – сприяють навчанню спілкування.

Завданням для діяльничного етапу є розробка кластеру з теми. Після чого студентам пропонують інтерактивну вправу «Бліц-дискусія», за допомогою якої студенти визначають яку класифікацію технологій доцільно використовувати для роботи з дітьми (рефлексивний етап).

Наступні теми розкривають суть та значення технологій, які ми віднесли до: дидактичних інтерактивних технологій; виховних інтерактивних технологій; розвиваючих інтерактивних технологій соціалізуючих інтерактивних технологій

Студенти мали змогу не тільки теоретично познайомитись із запропонованими технологіями, а й спробувати використати їх на практиці. З цією метою на діяльнісному етапі заняття студентам пропонується розробити заняття із будь-якого розділу

Заключна тема програми «Формування професійної комунікативної культури майбутніх вчителів ЗВО засобами інтерактивних методів» була спрямована на розкриття організаційних та педагогічних умов, які слід створити для ефективного використання інтерактивних технологій на заняттях.

Крім того, студентами було проведено:

- індивідуальні: консультації, діагностика педагогічних знань, умінь, навичок;
- групові: теоретичні та практичні семінари, школа молодих викладачів, професійно-педагогічні тренінги.

Так був проведено лекцію на тему «Інтерактивні технології навчання» де студенти ознайомилися з поняттям інтерактивні технології, класифікацією інтерактивних технологій навчання та з використанням інтерактивних технологій у навчанні; вони повинні були навчитися визначати структуру уроку з використанням інтерактивних технологій; у них розвивалася комунікативність, перцептивні здібності, виховувався стійкий інтерес до навчальної дисципліни.

Потім були проведені два семінарських заняття за темою «Види інтерактивних технологій та їх класифікація», де студенти мали змогу виступати зі своїми доповідями, охарактеризувати інтерактивні технології навчання та впроваджувати інтерактивні технології під час заняття. Семінарське заняття проводилось за такою структурою:

<i>Структура (основні компоненти) семінарського заняття</i>	<i>Що повинен робити викладач, щоб активізувати діяльність студентів (можливі прийоми)</i>
1. Попередня підготовка студентів за планом і літературою, що надані викладачем	Перевірити наявність літератури у кабінеті або читальному залі; приготувати дискусійні питання.
2. Мотивація навчальної діяльності	Постановка проблемних питань; залучення при обговоренні попереднього досвіду (зв'язок з попереднім заняттям); пояснення практичного значення теми. Використання таких технологій як мозковий штурм, мультиголосування, мікрофон тощо.
3. Представлення теми, плану, завдань заняття	Записати і пояснити тему і план заняття.
4. Обговорення зі студентами матеріалу згідно плану заняття	Організація обговорення теми семінару представлення різних точок зору для розв'язування дискусії; постановка уточнюючих запитань; спонукання до підсумків, узагальнень, висловлення власної думки використання таких інтерактивних технологій як робота в малих групах, в парах, займи позицію, дискусія, дебати тощо.
5. Підведення підсумків заняття	Проведення бесіди: чого досягли, що сподобалось, що ні оцінювання і самооцінювання діяльності групи і окремих студентів застосування таких технологій як незакінчене речення, дерево рішень, мікрофон тощо.

Також був проведений тренінг за темою: «Інтерактивне навчання як форма організації пізнавальної діяльності студентів та формування їх професійної комунікативної культури» (Додаток Є), де студенти ознайомилися з формами організації інтерактивного навчання з

методичними рекомендаціями щодо застосування інтерактивних методик в навчально-виховному процесі, з аналізом використання інтерактивних технологій у навчальній і виховній діяльності.

Потім, під час викладання предмета «Педагогіка вищої школи», було проведено дві лекції за темами «Закономірності та принципи навчання в ЗВО», де студенти ознайомилися з основними закономірностями процесу навчання, з поняттям про принципи та правила навчання та з характеристикою принципів навчання. Та «Форми організації навчання в ЗВО», де студенти ознайомилися з поняттям про форми організації навчання, їх структурою, зі становленням і розвитком форм організації навчання тощо. Всі лекції проводилися за допомогою інтерактивних технологій та з використанням мультимедійних презентацій за такою структурою:

Таблиця 2.6

Структура лекції, як форми організації навчання у ЗВО.	Що повинен робити викладач, щоб активізувати діяльність студентів (можливі прийоми)
1. Мотивація діяльності слухачів (привернення уваги до теми)	Пояснення значущості теми: бесіда щодо важливості теми; проблемне завдання, питання щодо теми та ін.
2. Представлення теми, плану очікуваних результатів, списку рекомендованої літератури.	Обов'язковий запис теми і плану студентами. Пояснення де і яку інформацію щодо питань плану студенти можуть знайти. Формулювання результатів, що очікує викладач від студентів по завершенню теми. Опис можливих форм контролю цих результатів.
3. Постановка питань, проблемних завдань, на яких буде зосереджено увагу.	Формулювання і запис на дошці питань чи завдань, на яких студенти мають зосередити увагу під час лекції.
4. Виклад основних питань лекції з висновками до кожного.	Формулювання висновків до кожного з питань лекції; формулювання студентами питань до викладача; завдання до кожного

5. Загальні висновки до теми лекції	питання. Формування висновків усно, в бесіді зі студентами, складання узагальнюючих таблиць, схем тощо.
6. Перевірка результатів засвоєння.	Повернення до теми і очікуваних результатів у бесіді, короткому тексті, 5-хвилинному есе, вільному писанню тощо.

Також були проведено практичне заняття. На практичному занятті студентам потрібно було написати фрагмент заняття предмета «Педагогічна майстерність» на будь-яку тему з використанням інтерактивних технологій з предмету (Додаток I). Заняття вийшло за такою структурою:

Структура практичного заняття

Таблиця 2.7

<i>Структура</i>	<i>Що повинен знайти викладач, щоб активізувати діяльність студентів</i>
1. Представлення теми, плану, завдань заняття.	Написати тему, пояснити план, завдання заняття.
2. Розв'язання пізнавальних завдань	Підготувати систему завдань, що виконується на основі тестів або дослідів. Використання таких інтерактивних технологій, як робота в малих групах, в парах, проекти, імітація, симуляція, кейс метод тощо.
3. Обговорення отриманих результатів.	Підведення підсумків і обговорення результатів у загальному колі.
4. Підведення підсумків заняття.	Самооцінювання діяльності групи і окремих студентів; застосування таких технологій як незакінчене речення, дерево рішень, мікрофон тощо.
5. Оцінювання ефективності заняття та діяльності окремих студентів.	Аналіз викладачем досягнень і діяльності окремих студентів та групи в цілому.

У групі були проведені лекції, семінари, тренінг та практичні заняття за тими ж темами, але використовуючи традиційні способи і методи

навчання.

Існують певні вимоги до структури занять із застосуванням інтерактивних технологій, які, як правило, складаються з п'яти елементів:

мотивація – мета цього етапу – сфокусувати увагу студентів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми.

За цією метою можуть бути використані прийоми, що створюють *проблемні ситуації*, викликають у студентів здивування, подив, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ та подій (коротка розповідь викладача, бесіда, демонстрування наочності, й нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо), елемент заняття має займати не більше 5% часу заняття.

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів. Мета етапу – забезпечити розуміння студентами змісту їхньої

діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на занятті, і чого від них чекає викладач. Еталонною є ситуація, коли *після* заняття студент не тільки знає, розуміє, чого він досяг, а й чого він хотів би, мав би досягти на наступному занятті з предмета, чого він взагалі хоче від викладача і курсу свого життя. Цей елемент заняття теж має займати не більше 5% часу

заняття.

Надання необхідної інформації. Мета цього елементу, етапу заняття – дати студентам *достатньо інформації* для того, щоб на її основі виконувати

ідентичні завдання, але за мінімально короткий час. Це може бути міні-лекція, читання й додаткового матеріалу, опанування інформацією за допомогою технічних засобів навчання або наочності. Ця частина заняття займає близько 10-15% часу.

Інтерактивна вправа - центральна частина заняття. Її метою є освоєння навчального матеріалу, досягнення результатів заняття.

Інтерактивна частина заняття має займати близько 50-60% часу на занятті. Обов'язковою є така послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи:

• *Інструктування* – викладач розповідає учасникам про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.);

• *об'єднання в групи* і (або) розподіл ролей (1-2 хв.);

• *виконання завдання*, при якому викладач виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним (5-15 хв.);

• *презентація результатів виконання вправи* (3-15 хв.);

• *рефлексія результатів студентами*: усвідомлення отриманих результатів, що досягається шляхом їх спеціального колективного обговорення або за допомогою інших прийомів (5-15 хв.).

Рефлексія здійснювалася в різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, в письмовій та усній формі. Вона застосовувалася після найважливіших інтерактивних вправ, після заняття.

Технологія рефлексії після окремих вправ, фрагментів заняття:

• З якою метою ми робили цю вправу?

• Які думки вона у вас викликала?

• Які почуття?

• Чому ви особисто навчилися?

• Чому б хотіли навчитись у подальшому?

Підбиття підсумків (рефлексія) заняття. На цьому етапі багато викладачів схильні розслабитися і провести коротке, нечітко структуроване обговорення, всі погоджуються, що все було цікаво і цим справа закінчується. Викладач іде з почуттям виконаного боргу; студенти розходяться з почуттям, що спробували щось нове. Але підбиття підсумків – це дуже важливий етап інтерактивного заняття. Саме тут підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

Проведені лекції, семінарські та практичні заняття, тренінг з

використанням інтерактивних технологій навчання не тільки розширювали і закріплювали отримані знання студентів, вони також сприяли емоційно-позитивному ставленню студентів до педагогічної інноватики й педагогічних.

2.3. Аналіз результатів дослідження формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

На контрольному етапі експериментальної роботи було здійснено аналіз і узагальнення результатів дослідження після упровадження методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

За допомогою педагогічного моніторингу була простежена динаміка сформованості усіх компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за визначеними критеріями, а також обґрунтовані позитивні якісні зміни у кожному із структурних компонентів: Важливим також було визначення експериментальних факторів, які мали безпосередній вплив на результативність процесу формування комунікативних умінь майбутніх викладців у процесі навчання.

Для визначення динаміки рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», як і на початку роботи, ми застосовували комплексний підхід у дослідженні всіх її компонентів за визначеними критеріями, використовуючи повторну діагностичну методика для одержання даних, які в подальшому були математично та статистично оброблені за допомогою критерію Пірсона χ^2 , t.

Засобами діагностики на контрольному етапі експерименту були:

Н контрольні тестування, анкетування, експертні оцінки, проведення підсумкових практикумів з проблем професійної освіти та її складових. Це дозволило порівняти дані, одержані на констатувальному та контрольному етапах, зробити відповідні висновки щодо змін рівнів сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Н На основі порівняння даних, одержаних після повторної діагностики експериментальних і контрольних груп, було здійснено якісний і кількісний аналіз одержаних результатів стосовно рівнів сформованості компонентів професійної комунікативної культури магістрантів, що знайшло відображення у таблицях і графіках.

Н Проаналізуємо результати дослідження по кожному з критеріїв. Діагностика сформованості професійної комунікативної культури майбутніх викладачів за інформаційно-пізнавальним критерієм здійснювалася відповідно до визначених показників. Так були проведені дидактичні тести з дисциплін «Педагогічна майстерність» та застосовані експертні оцінки щодо знань студентів.

Н Для перевірки сформованості такого показника як «усвідомленість комунікативної діяльності педагога» «було запропоновано написати твір-есе «Розкіш людського спілкування» Це дозволило також визначити загальнопрофесійний рівень майбутніх викладачів, їхні потреби у комунікативному професійному розвитку.

Дані, отримані за показниками інформаційно-пізнавального критерію, представлені у таблиці 2.3.1.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Таблиця 2.3.1.

Рівні

сформованості професійної комунікативної культури магістрантів

освітньої програми «Педагогіка вищої школи» на контрольному етапі за

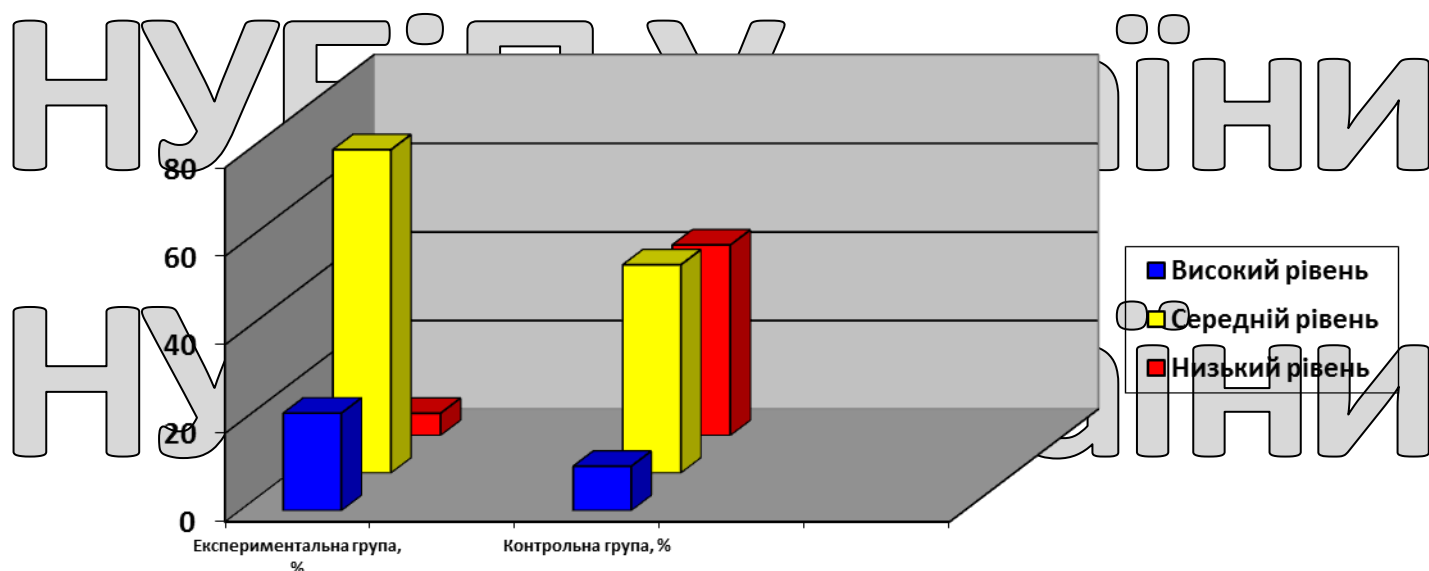
інформаційно-пізнавальним критерієм(%)

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	Осіб 23	%	Осіб 22
Високий рівень	23	5	10	4
Середній рівень	72	16	47	10
Низький рівень	5	2	43	8

За сформованістю світоглядно-знаннєвого критерію після формувального експерименту контрольна та експериментальна групи стали якісно не однорідними, а числові показники експериментальної групи суттєво перевищують показники контрольної групи, так на високому рівні в експериментальній групі вони зросли з 5% до 23%, а в контрольній – з 7% до 10%; на низькому рівні в експериментальній групі зменшилися з 71% до 5%, а в контрольній лише з 69% до 43%; середній рівень зріс з 24% до 72% – в експериментальній групі, з 24% до 47% – в контрольній, що засвідчує ефективність цілеспрямованих педагогічних впливів саме в експериментальній групі.

Результати оцінювання рівня сформованості когнітивного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-пізнавальними критерієм показані на рисунку 2.3.1.

НУБІП України

Рис.2.3.1. Результати діагностики рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми

«Педагогіка вищої школи» у кінці експерименту за пізнавально-інформаційним критерієм (%).

На основі результатів контрольного етапу констагуємо зміни, які відбулися у сформованості когнітивного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за інформаційно-пізнавальним критерієм, що відображає світоглядний і комунікативний рівень майбутнього викладача, його систему знань в галузі професійних комунікацій їх глибину, обсяг. Відбулося суттєве збільшення кількості студентів із високим і середнім рівнем сформованості професійної комунікативної культури в експериментальній групі і незначні зміни у цих рівнях – у контрольній. Це означає, що завдяки впровадженню в освітній процес інтерактивних методів формування всіх компонентів професійної комунікативної культури більшість студентів експериментальної групи показало досить високій рівень сформованості даного феномену, який характеризує студентів, що відрізняються глибиною і систематичністю професійно-педагогічних знань, а також системою знань про комунікативну діяльність майбутнього викладача вищої школи.

Значний вплив на динаміку рівня сформованості інформаційно-пізнавального критерію професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» мали прочитані дисципліни із

застосуванням інтерактивних методів навчання таких як «Педагогіка вищої школи», «Педагогічна майстерність». Міжпредметні зв'язки, інтеграція цих дисциплін та дисциплін професійного спрямування сприяли оптимізації навчального процесу, підвищенню мотивації студентів до педагогічної освіти, розширенню їх знань щодо професійно-педагогічної діяльності, набуттю студентами стійкого пізнавального інтересу до засвоєння й удосконалення знань.

Оцінювання мотиваційного компоненту професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за

потребнісно-мотиваційним критерієм та його показниками здійснювалось

також за діагностичними методиками, які використовувалися на констатувальному етапі дослідження за відповідними методиками. Так сформовані професійно значущі мотиви щодо розвитку професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в процесі навчання перевірили за допомогою методики «Система

рівнів мотивації».

Порівняльна характеристика рівнів сформованості мотиваційного компоненту за *потребнісно-мотиваційним* критерієм у студентів

експериментальних і контрольних груп до і після формувального експерименту відображена у таблиці 2.3.2.

Аналізуючи наведені у таблиці дані, відзначимо, що після формувального етапу дослідження 25% студентів експериментальної групи досягли високого рівня сформованості професійної комунікативної культури» за *потребнісно-мотиваційним* критерієм: середній рівень в

експериментальній групі збільшився на 21%, відповідно низький знизився на 60%, що, безумовно, свідчить про результативність навчальної діяльності, виховних позааудиторних заходів, самостійної

НУБІП України

роботи.

Таблиця 2.3.2

Результати аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» на контрольному етапі за потребнісно-мотиваційним критерієм(%)

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	25	6	15	2
Середній рівень	71	16	51	18
Низький рівень	4	1	34	2

Отримані дані можна представити у вигляді діаграми (рис. 2.3.2).

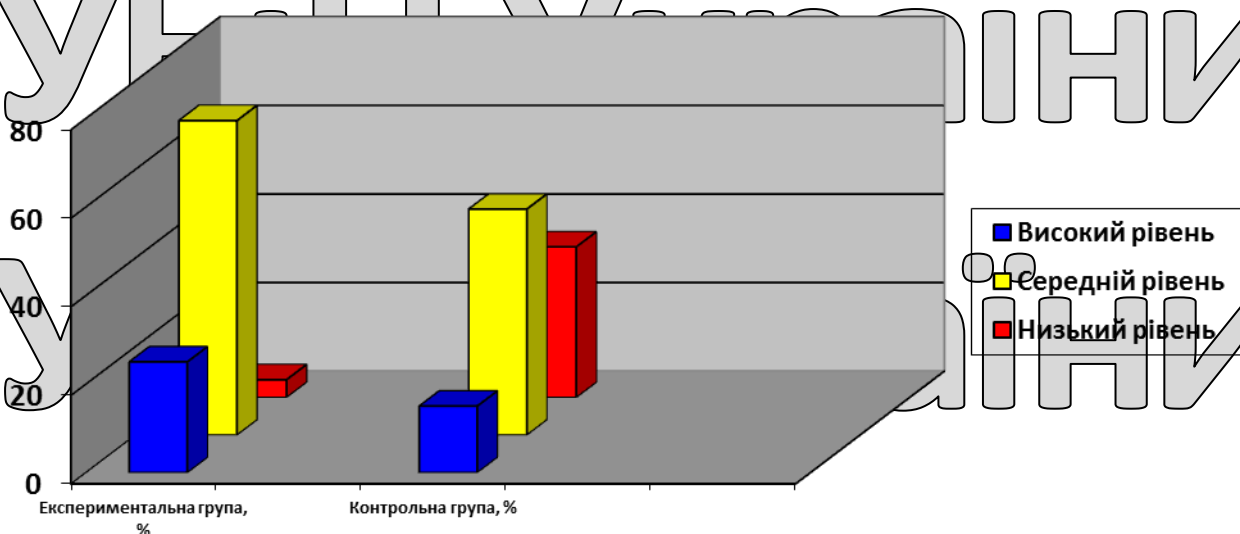

Рис. 2.3.2. Результати діагностики рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у кінці експерименту за потребнісно-мотиваційним критерієм(%)

Як бачимо, результат впровадження інтерактивних методів

формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» вплинув на результативність сформованості мотиваційного компонента за потребнісно-мотиваційним критерієм у студентів експериментальної групи: показники високого і середнього рівнів означеної групи на 15 % і 43 % більші, ніж у студентів контрольної групи, а низького – на 60 % менше.

Характеризуючи якісні зміни, зазначимо, що в ході контрольного етапу виявлено значні позитивні перетворення в мотиваційній сфері особистості студентів, яка характеризує педагогічну спрямованість діяльності викладача вищої школи, визначає мотиви і потреби, що переважають у студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП, характеризує позитивні установки особистості.

У першу чергу слід звернути увагу на досить високий рівень оцінки студентами актуальності вивчення теорії і практики комунікативно професійної діяльності. Це свідчить про те, що вони усвідомлюють суспільну значимість професійної педагогічної освіти для подальшої діяльності педагога. Таким чином, можна говорити про поступове формування своєрідного соціального замовлення на навчання теорії і практики вищої освіти.

Таким чином констатуємо, що завдяки застосуванню інтерактивних методів навчання в мотиваційній сфері студентів експериментальної групи відбулися значні позитивні зміни у мотиваційному та ціннісному аспектах розвитку особистості.

Аналізу рівня сформованості діяльнісного компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» здійснювалося за практико-орієнтованим критерієм здійснювалося за діагностичними методиками, що були використані на констатувальному етапі дослідження.

Для цього були використані анкети «Комунікативні здібності викладача ЗВО», «Особистісні якості майбутнього викладача вищої школи».

Порівняльна характеристика рівнів сформованості діяльнісного компонента за практико-орієнтованим критерієм в структурі професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» експериментальних і контрольних груп після формувального експерименту відображена у таблиці 2.3.3.

Таблиця 2.3.3.

Результати аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» на контрольному етапі за практико-орієнтованим критерієм (%).

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	20	5	9	1
Середній рівень	74	16	52	10
Низький рівень	6	2	39	11

Одержані результати після проведення контрольного експерименту свідчать, що відбулося помітне збільшення числа студентів з високим рівнем сформованості процесуального компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за діяльнісно-рефлексивним критерієм: так в експериментальній групі кількість студентів, що досягли високого рівня становить 20 %; та зменшення числа студентів, що характеризуються середнім і низьким рівнем сформованості цього критерію; середній рівень зріс до 74%, а низький зменшився до 6%. У контрольній групі зазначаємо незначні зміни у поліпшенні стану сформованості професійної комунікативної культури

Результати змін у рівнях сформованості процесуального компонента професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за діяльнісно-рефлексивним критерієм експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі дослідження

показано на рисунку 2.3.3.

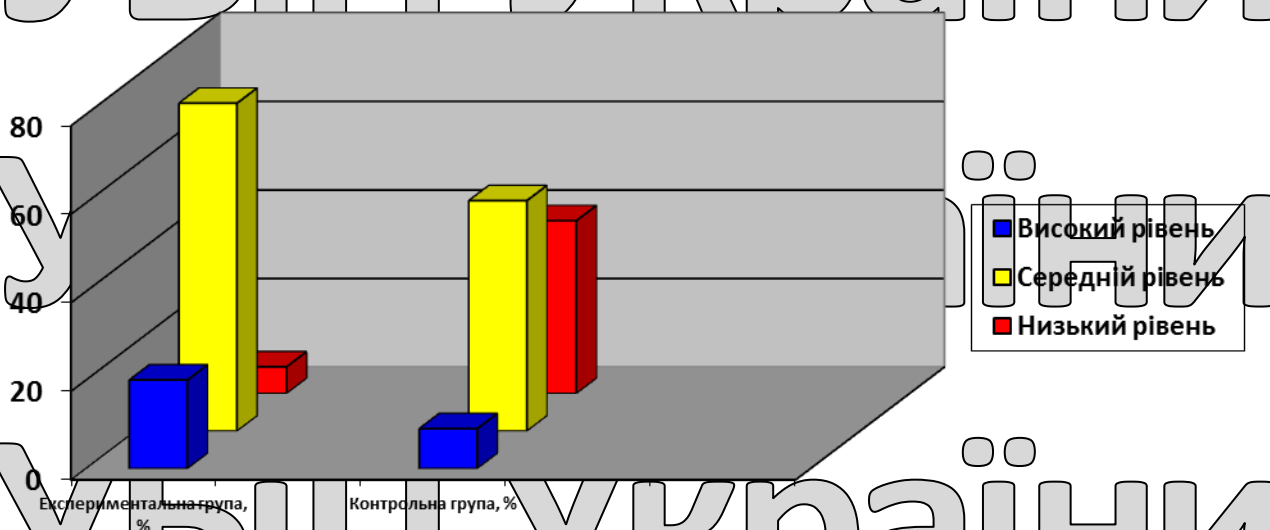

Рис. 2.3.3 Результати діагностики рівня сформованості професійної

комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у кінці експерименту за практико-орієнтованим критерієм (%)

Отже, можна відмітити високий рівень сформованості готовності майбутніх викладців ЗВО до комунікативної професійної педагогічної діяльності; наявності комунікативних умінь застосовувати їх в педагогічній діяльності, які виявляються на творчому рівні. Узагальнені дані після проведення експерименту наведено в таблиці 2.3.4.

Таблиця 2.3.4.

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» (%) після проведення експерименту.

Рівень сформованості	Результати аналізу			
	Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
	%	23 особи	%	22 особи
Високий рівень	22	5	11	2
Середній рівень	73	16	50	10
Низький рівень	5	2	39	10

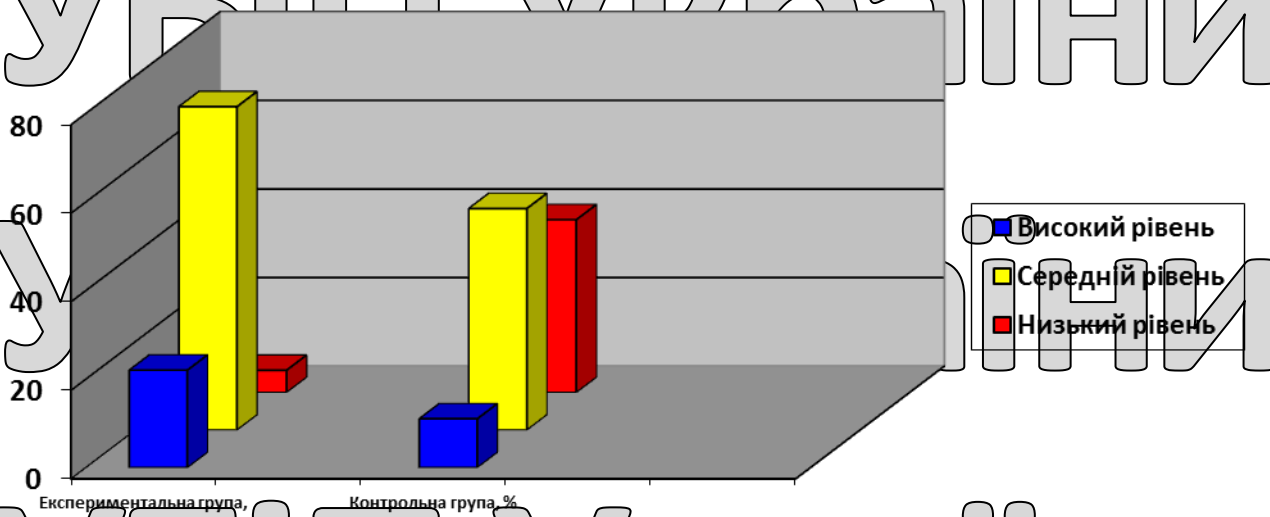
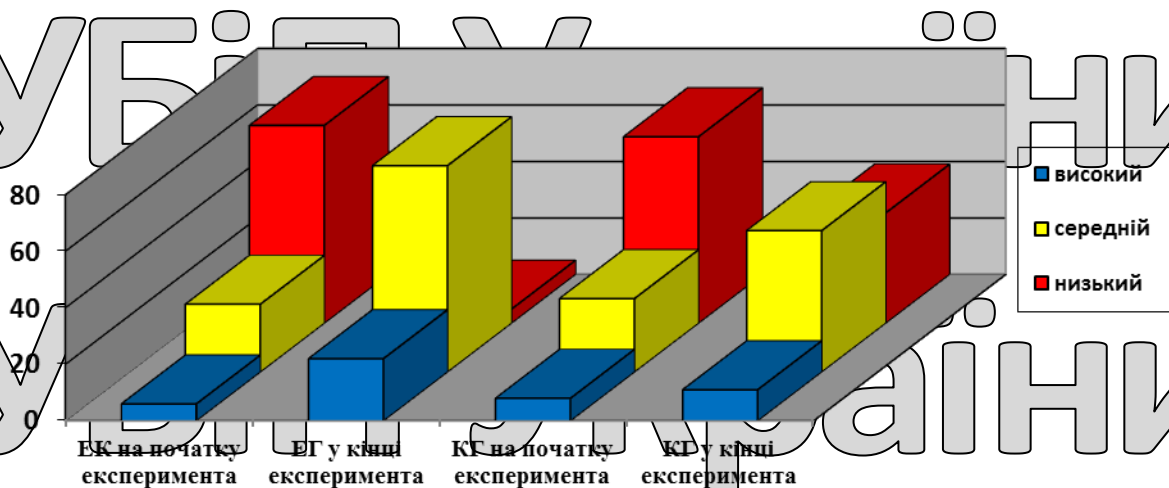

Рис. 2.3.4. Узагальнені дані аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» (%) після проведення експерименту

Таблиця 2.3.5

Узагальнені дані аналізу рівня сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» на констатувальному та контрольному етапах експерименту (%)

Рівні	Експериментальна група (46)		Контрольна група (88)	
	До експерим.	Після експер.	До експерим.	Після експер.
Високий	6 %	22 %	8 %	11 %
Середній	24 %	73 %	26 %	50 %
Низький	70 %	5 %	66 %	39 %

Рис. 2.3.5. Динаміка рівнів сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в експериментальній та контрольній групах до та після експерименту (%)

Для визначення ефективності нашого експерименту за допомогою математичної статистики застосуємо критерій χ^2 (коефіцієнт Пірсона) на початку та наприкінці нашого дослідження.

Сформулюємо нульову (H_0) та альтернативну (H_a) гіпотези:

H_0 - Емпіричний розподіл в експериментальній та контрольній групах не відрізняється, що дає підстави вважати рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» практично однаковим;

H_a : Емпіричний розподіл в експериментальній та контрольній групах відрізняється, що дає підстави вважати рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» таким, що відрізняється та має значимість.

Для спрощення розрахунків занесемо дані у таблиці.

НУБІП України

Таблиця 2.3.6.

Обрахунки емпіричних частот за показниками констатувального експерименту.

Рівень сформованості	Емпіричні частоти		Всього
	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)	
Високий	2 (А)	3 (Б)	5
Середній	10 (В)	6 (Г)	16
Низький	11 (Д)	13 (Е)	27
Всього	23	22	46

НУБІП України

Таблиця 2.3.7.

Обрахунки χ^2 -критерію за показниками констатувального експерименту.

Комірки таблиці частот	Емпірична частота f_j	Теоретична частота f_t	$f_j - f_t$	$(f_j - f_t)^2$	$\frac{(f_j - f_t)^2}{f_t}$
1(А)	3	6,64	-0,64	0,41	0,06
2(Б)	4	6,36	0,64	0,41	0,06
3(В)	11	23	-1	1	0,04
4(Г)	11	22	1	1	0,04
5(Д)	32	62,4	1,6	2,56	0,04
6(Е)	29	59,6	-1,6	2,56	0,04
Суми	90	180	0		0,28

Після виконання арифметичних дій і розрахунків ми отримали фактичні значення критерію $\chi^2_{емпир}$ для досліджених груп величина $\chi^2_{емпир}$ -критерію за показниками констатувального експерименту становила 0,28. Для знаходження критичного значення критерію $\chi^2_{крит}$ знайдемо кількість ступенів свободи за формулою $n = (s - 1)(r - 1) = 3 - 1 = 2$ (де s – число граф первинної таблиці, r – число рядків у таблиці).

За таблицями критичних значень критерію $\chi^2_{крит}$ для рівня значущості 0,05 знаходимо $\chi^2_{крит} = 5,9912$.

Отже, справедливою є нерівність: $\chi^2_{емпир} < \chi^2_{крит}$ ($0,28 < 5,9912$) на рівні

значущості 0,05. Тобто, відповідно правилу прийняття рішення отримані результати дають достатні підстави для відхилення гіпотези H_0 . Інакше кажучи, маємо прийняти гіпотезу H_1 про те, що емпіричний розподіл в експериментальній та контрольній групах на початку експерименту не відрізняється з імовірністю 0,95 (тобто в 95 випадках зі 100), що дає підстави вважати рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» практично однаковий і ми маємо рівні умови на початку експерименту.

Застосуємо перевірку однорідності незалежних вибірок за критерієм

χ^2 (коефіцієнт Пірсона) наприкінці нашого дослідження.

Для спрощення розрахунків занесемо данні у таблиці.

Таблиця 2.3.8.

Обрахунки емпіричних частот за показниками контрольного

експерименту.

Рівень сформованості	Емпіричні частоти		
	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)	Всього
Високий	10 (А)	5 (Б)	15
Середній	12 (В)	12 (Г)	24
Низький	1 (Д)	5 (Е)	6
Всього	23	22	45

Таблиця 2.3.9.

Обрахунки χ^2 -критерію за показниками контрольного експерименту.

Комірки таблиці частот	Емпірична частота f_j	Теоретична частота f_i	$f_j - f_i$	$(f_j - f_i)^2$	$(f_j - f_i)^2 / f_i$
1(А)	5	15,33	4,67	21,8	1,42
2(Б)	2	14,67	- 4,67	21,8	1,48
3(В)	39	56,73	10,27	105,5	1,85
4(Г)	22	54,27	- 10,27	105,5	1,94
5(Д)	2	19,93	- 14,93	222,9	11,18
6(Е)	8	19,07	14,93	222,9	11,69
Суми	45		0		29,56

Після виконання арифметичних дій і розрахунків ми одержали фактичні значення критерію $\chi^2_{емпір}$ для досліджених груп. Величина критерію за показниками формульованого критерію становила 29,56. Для знаходження критичного значення критерію $\chi^2_{крит}$ знайдемо кількість ступенів

свободи за формулою $n = (s - 1)(r - 1) = 3 - 1 = 2$ (де s – число граф первинної таблиці, r – число рядків у таблиці).

За таблицями критичних значень критерію $\chi^2_{крит}$ для рівня значущості 0,05 знаходимо - $\chi^2_{крит} = 5,9912$.

Отже, справедливою є нерівність: $\chi^2_{емпір} > \chi^2_{крит}$ ($29,56 > 5,9912$) на рівні значущості 0,05. Тобто, відповідно правилу прийняття рішення отримані результати дають достатні підстави для відхилення гіпотези H_0 . Інакше кажучи, маємо прийняти гіпотезу H_a про те, що емпіричний розподіл в експериментальній та контрольній групах наприкінці експерименту суттєво відрізняється з імовірністю 0,95 (тобто в 95 випадках зі 100), тому з імовірністю 0,95 можна стверджувати, що методи формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» є ефективними і можуть бути запропоновані для впровадження в освітній процес.

Висновки до другого розділу

Проведений аналіз експериментального дослідження щодо формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» дозволив зробити такі висновки.

1. На етапі констатувального експерименту: було з'ясовано загальний стан сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»: визначена готовність викладачів і студентів взяти участь в експерименті з впровадження методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», а також визначено вихідний рівень

сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» з подальшим аналізом та узагальненням отриманих даних.

2. На основі теоретичного аналізу структурних компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» визначено її критерії, показники:

- інформаційно-пізнавальний критерій (показники: система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій; усвідомленість комунікативної діяльності педагога);

- потребно-мотиваційний критерій (показники: позитивна мотивація до набуття педагогічної професії; потреба в набутті комунікативних умінь);

- практико-орієнтований критерій (показники: сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності; прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації).

Розроблена комплексна діагностика дозволила визначити рівні сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»: низький, середній, високий.

3. Моніторинг сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за результатами констатувального етапу експерименту загалом свідчить про її загальний середній рівень, високий рівень продемонстрували 6% студентів експериментальної групи та 8% контрольної; низький рівень притаманний 70% студентів експериментальної групи та 66% студентів контрольної групи.

Результати констатувального етапу дали підстави вважати в цілому стан професійної педагогічної освіти та рівні сформованості усіх компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» як такі, що потребують корегування та вдосконалення.

Формувальний етап передбачав упровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Контрольний етап передбачав здійснення порівняльного кількісного та якісного аналізу рівнів сформованості професійної комунікативної культури експериментальної та контрольної груп та проведення

статистичної обробки отриманих даних, які показали відчутний приріст

числа студентів експериментальної групи на високому рівні: 22 % і

відповідно 11 % – у контрольній; низький рівень в експериментальній групі

знизився до 5%, а в контрольній до 39 %. Отримані дані засвідчують

позитивні зрушення, що відбулися в експериментальній групі в процесі

формульовального етапу експериментальної роботи. Порівняння результатів

свідчить про те, що студенти експериментальної групи виявили відчутну

позитивну динаміку рівня сформованості усіх компонентів професійної

комунікативної культури порівняно зі студентами контрольної групи, що, на

наш погляд, свідчить про результативність проведеної на формульовальному

етапі експерименту відповідної роботи, а отже про ефективність

розроблених і упроваджених методів.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку вищої освіти посилюється увага вчених до обґрунтування та розробки теоретичних та практичних засад формування професійної комунікативної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

У педагогічній науці розробляються теоретичні питання та методичні рекомендації щодо формування професійної комунікативної культури педагогів: обґрунтовано сутність, зміст та структури комунікативної культури і; розкрито принципи, форми, методи та технології формування компонентів комунікативної культури педагога; висвітлено основні етапи її формування в процесі професійної підготовки.

Теоретичний аналіз робіт з дав можливість зробити висновок про те, що комунікативна культура викладача вищої школи визначається як сукупність культурних норм, знань, цінностей, умінь і навичок, що використовуються в процесі комунікації і сприяють її ефективності. Сама комунікативна культура допомагає особистості на різних рівнях вирішувати різні типи професійно-педагогічних завдань.

Процес формування професійної комунікативної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти розглянуто як педагогічно керовану взаємодію викладачів і студентів, що спрямована на набуття теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, розвиток і саморозвиток комунікативних умінь і професійних якостей студентів для ефективної професійно-педагогічної діяльності.

Ефективне формування професійної комунікативної культури викладачів закладів вищої освіти забезпечують інтерактивні методи навчання оптимальне поєднання репродуктивних та активних методів роботи, залучення всіх учасників навчального процесу до спільної діяльності з цілепокладання, планування, прогнозування, оцінювання та рефлексії результатів комунікативної діяльності.

Методи формування професійної комунікативної культури майбутніх

викладачів закладів вищої освіти являє собою систему педагогічних процедур, які передбачають врахування особливостей змісту, часу, умов вивчення навчальних дисциплін, можливостей студентів, організацію цього процесу на кожному етапі навчального процесу, занятті, а також систему завдань, що моделюють різні аспекти професійно-педагогічної діяльності майбутніх фахівців в умовах освітнього процесу ЗВО.

Проведений аналіз експериментального дослідження щодо формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» дозволив зробити такі висновки.

1. На етапі констатувального експерименту: було з'ясовано загальний стан сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»: визначена готовність викладачів і студентів взяти участь в експерименті з впровадження методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», а також визначено вихідний рівень сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» з подальшим аналізом та узагальненням отриманих даних.

2. На основі теоретичного аналізу структурних компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» визначено її критерії, показники:

- інформаційно-пізнавальний критерій (показники: система знань про комунікативні процеси на рівні понять та категорій, усвідомленість комунікативної діяльності педагога);
- потребісно-мотиваційний критерій (показники: позитивна мотивація до набуття педагогічної професії; потреба в набутті комунікативних умінь);
- практико-орієнтований критерій (показники: сформована система комунікативних навичок у професійній педагогічній діяльності, прагнення до професійного саморозвитку та успішної комунікації).

Розроблена комплексна діагностика дозволила визначити рівні

сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»: низький, середній, високий.

3. Моніторинг сформованості професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» за результатами констатувального етапу експерименту загалом свідчить про її загальний середній рівень; високий рівень продемонстрували 6% студентів експериментальної групи та 8% контрольної; низький рівень притаманий 70% студентів експериментальної групи та 66% студентів контрольної групи.

Результати констатувального етапу дали підстави вважати в цілому стан професійної педагогічної освіти та рівні сформованості усіх компонентів професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» як такі, що потребують корегування та вдосконалення.

Формувальний етап передбачав упровадження інтерактивних методів формування професійної комунікативної культури магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Контрольний етап передбачав здійснення порівняльного кількісного та якісного аналізу рівнів сформованості професійної комунікативної культури експериментальної та контрольної груп та проведення статистичної обробки отриманих даних, які показали відчутний приріст числа студентів експериментальної групи на високому рівні: 22% і відповідно 11% – у контрольній; низький рівень в експериментальній групі знизився до 5%, а в контрольній до 39%. Отримані дані засвідчують позитивні зрушення, що відбулися в експериментальній групі в процесі формувального етапу експериментальної роботи. Порівняння результатів свідчить про те, що студенти експериментальної групи виявили відчутну позитивну динаміку рівня сформованості усіх компонентів професійної комунікативної культури порівняно зі студентами контрольної групи, що, на наш погляд, свідчить про результативність проведеної на формувальному етапі експерименту відповідної роботи, а отже про ефективність розроблених і упроваджених методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В.Г. Якісна освіта і нові вимоги часу. Педагогічна і психологічна науки в Україні Київ: 2017 в 5-т. Т. 1. с. 11-24.
2. Прокопенко І.Ф. Освіта – фактор економічної і соціальної стабільності в Україні. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2000. № 1. с. 68–72.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. За модульно-рейтинговою системою навчання для студ. магістр. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. с. 179–180.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Вид. 4-е, Київ: Академвидав, 2012. 616 с. (Серія „Альма-матер”).
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013.
6. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. Москва: «Школа-Пресс», 1995. 448 с.
7. Каган М.С. Философия культуры. Уч. Пособие. Санкт-Петербург, 1996. 415 с.
8. Арнольдov А.И. Культура: человек и картина мира. Наука, М.: 1987. с. 347.
9. Межуев В.М. Идея культуры. Прогресс-Традиция. М.: 2006. с. 408.
10. Смолінська О.Є. Комунікативні процеси у навчанні: навч. посіб. Львів: Сполом, 2010. с. 254.
11. Педагогический энциклопедический словарь/гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких и др. Большая Российская энциклопедия, Москва: 2003. с. 528.
12. Педагогічна майстерність: підручник/І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін., 2-ге вид. допов. і переробл. Вища шк., К.: 2004. с. 422.
13. Гатальська С.М. Філософія культури: підручник. Либідь, К.: 2005, с. 328.
14. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз. Київ: нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Знання України, Київ: 2002, с. 580.

15. Северіна Т.М. Ціннісна детермінація особистісного самовдосконалення студентів у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07/Уман. держ. пед. ун-т ім.

П. Тичини. Умань. 2012. 225 с.

16. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1 (42), с. 57–70.

17. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии/сост. А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 720 с.

18. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учеб. для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2000. 384 с.

19. Савенкова Л.О. Мовленнєва діяльність викладача: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 191 с.

20. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 212 с.

21. Сарновська С.О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03/Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2000. 18 с.

22. Садова В.В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2000. 23 с.

23. Ермекова Т.Н., Абишев К.С. Коммуникативная культура специалиста в системе образования. *Современные проблемы науки и образования*. 2009. № 6. с. 108–110.

24. Руденко Л. А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04/Львів. наук.-практ. центр Ін-ту проф.-тех. освіти. Львів, 2016. 509 с.

25. Кан-Калик В.А. Основы профессионально-педагогического общения: учеб. пособие. Грозный: Изд-во Чечено-Ингуш. ун-та, 1979. 138 с.

26. Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: навч.-метод. посіб./Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр.; І.М. Плотницька та ін. Київ: НАДУ, 2010. 43 с.

27. Гаврилук О.О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 234 с.

28. Корніяка О.М. Педагогічна діяльність і культура педагогічного спілкування. Практична психологія і соціальна робота. *Науково-практичний та освітньо-методичний журнал*. 2003. № 1. с. 38–43.

29. Голярдик Н.А., Дика Л.Л. Педагогічне спілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах. *Зб. наук. праць Нац. акад. держ. прикорд. служби України*. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 2 (71). С. 64–73.

30. Кудінов Ю. В. Культура педагогічного спілкування та її формування в процесі професійної підготовки студентів: зб. наук. праць Хмельн. ін-ту соц. техн. Ун-ту «Україна». 2010. № 2. С. 125–129.

31. Мальнева О. В. Технологія педагогічного спілкування вчителя з учнями. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип 40 (2) с. 59-64.

32. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. с. 212.

33. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навч. посібник. Х.: НФаУ, 2011. 132 с.

34. Бех І.Д. Виховання особистості: *Сходження до духовності*: наук. видання. К.: Либідь, 2006. 272 с.

35. Борова В.Є. Дидактична інтеграція у підготовці майбутніх педагогів до коригування звукової культури мовлення дітей. *Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. «Гносіс» 2009.

С. 339–345.

36. Ткаченко Ю.О. Культура мовлення та український мовленнєвий етикет. *Управління розвитком*. 2013. № 15. С. 34–36.

37. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К., 2004. 342 с.

38. Чмут Т.К. Культура спілкування: навч. посіб. для студ. і викл. вищ. навч. закладів. Хмельницький: ХІРУП, 1999. 358 с.

39. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1 (42). с.57–70.

40. Смолінська О.Є. Комунікативні процеси у навчанні: навч. посіб. Львів: Сполом, 2010. 254 с.

41. Орбан-Дембрик Л.Е. Традиції і звичаї як стійкі соціально-психологічні регулятори поведінки спільностей. *Українство: національно-духовні виміри*: зб. наук. праць і матеріалів. Івано-Франківськ, 2005. с. 314–322.

42. Малахов В.А. Етика спілкування: навч. посіб. Київ: Либідь, 2009. 400 с.

43. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. Київ: Либідь, 1996. 176 с.

44. Сергеева В.Ф. Спілкування дорослого й дитини раннього віку як особливий вид їхньої спільної діяльності. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Л.Українки*. Педагогічні науки: зб. наук. праць. Луцьк, 2009. № 21. с. 60–64.

45. Гаврилук О.О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 234 с.

46. Правотворов В.А. Профессиональная культура специалиста и динамика её формирования на этапе „вуз-производство”. Вестник Харьков. ун-та. 1985. № 5. с. 18–32.

47. Слостёнин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. 4-е изд., стереотип. М.: Академия, 2005. 676 с.

48. Радул В.В., Кравцов В.О., Михайличенко М.В. Основы професійного становлення особистості сучасного вчителя: навч. посіб. Кіровоград: Імекс–ЛТД, 2007. 252 с.

49. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології; АПН України, Київ, 2001. 45 с.

50. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб./за ред. З.Н. Курлянд та ін. Київ: Знання, 2012. 390 с.

51. Одарюк С. Значення вищої освіти у формуванні педагогічної культури майбутнього спеціаліста. *Імідж сучасного педагога*. 2004. № 7. с. 43–46.

52. Щербань П.М. Сутність педагогічної культури. *Вища освіта України*. 2004. № 3. – с. 67–71.

53. Исаев И.Ф. Развитие профессионально-педагогической культуры преподавателя в условиях модернизации педагогического образования. *Педагогика та психология: зб. наук. праць*/Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2006. Вип. 29. с. 63–72.

54. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи. *Рідна школа*. 2007. № 4. с. 12–14.

55. Синчишина О.А. Теоретичні основи та суперечності формування педагогічної культури викладача вищого навчального закладу. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*. Херсон, 2011. Випуск Т2 (2). С. 187–192.

56. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. шк., 1989. с. 608.

57. Баліцька Н.П. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів: Монографія. Київ: Наук, світ, 2003. – 138с.

58. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. К. Педагогика. 2000. – 192 с.

59. Бех І. Наукові засади створення особистісно-орієнтованих виховних технологій / Початкова школа. № 9. 1997. с.4-8.

60. Бех І.Д. Проблема методів в сучасній школі. Педагогіка і психологія. 2006. № 6. С. 136-141.

61. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія]/За ред. А. Зязюна. К.: Вид-во «Віпол», 2000. 636 с.

62. Богданова І. М. Інноваційні технології у професійно-педагогічній підготовці вчителя. Наука і освіта. 2007. - №1.-С. 2-6

63. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. К.: «Вересень», 2006. 129 с.

64. Вишнеvsька К. Імітаційно-рольове навчання як процес підвищення комунікативної культури студентів економічної вищої школи. Педагогіка вищої та середньої школи. 36. наук, праць. Випуск 11. Кривий Ріг: КДПУ, 2005. с. 211-216.

65. Галіцина Д. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання. К.:, 2005. 128 с.

66. Герєга Т. Інтерактивні методи на уроках. Сучасні технології. ч. 2. К.: 2005. С. 20-30.

67. Гладка І. Використання інтерактивного навчання на практичних заняттях зля підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання:

Збірник наукових праць Вип. 13. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 237 с.

68. Годкевич Л. Загальні поняття про інтерактивні технології. Сучасні шкільні технології. Ч. 2. К.: Ред. загальнопед. газ. 2005. С. 5-10.

69. Глотов О.Д. Інтерактивні методики та специфіка їх застосування у вищій школі. К., 2001. 21с.

70. Єльнікова О. Інтерактивне навчання засіб модернізації освіти у сучасній школі. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: 36. наук, праць/Редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ-Запоріжжя. 2002. Вип. 24. С. 84-88.

71. Комар О. Застосування інтерактивних технологій один із напрямків удосконалення навчального процесу. Школа. 2006. №6. С.64 - 67.

72. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: Розвиток комунікативних і мовленнєвих умінь Дивослово 2004. №10.-С. 2-11.

73. Пехота О.М. Освітні технології: Навчально методичний посібник. За заг. Ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К., 2002. 255с.

74. Пехота О.М. Вимоги до особистості сучасного викладача університету з позиції гуманізації освіти. Професіоналізм викладача вищої школи: освітні технології. Матеріали міжнародної науково практичної конференції. Миколаїв: Вид-во «ЛІОН» 2004. с. 43-48.

75. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. Початкова школа. 2004. №10. с. 8-10.

76. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод, посіб. К. АГІН, 2002.-136с.

77. Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання. К.: Ред. загальнопед. Газ., 2005. с. 30

78. Андрієвський Б.М. Сучасні педагогічні технології: посібник Херсон: Атлант, 2001. 47с.

79. Березюк О.С. Методи організації особистісно орієнтованого навчання в освітньому середовищі. Професійна педагогічна освіта: особистісно

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкетування викладачів

(за А. Клебою)

Ваш педагогічний стаж _____

НУБІП України

1. Яку дисципліну викладаєте?

2. Чи ознайомлені Ви з основними операціями та програмами,

що сприяють ефективності роботи (програми для демонстрацій, комунікацій,

послугування браузером)?

3. Як Ви оцінюєте рівень умінь студентів при роботі з інформацією?

високий

середній

низький

НУБІП України

4. Чи виникають у Вас труднощі під час комунікативної діяльності? Які?

5. Чи прагнете Ви їх подолати, якщо так, то яким чином?

НУБІП України

6. Як Ви розумієте поняття «комунікативна культура»? Визначте її структуру?

7. Чи володієте Ви знаннями технічної підготовки, необхідної для запровадження комунікаційних технологій, застосування технічних засобів навчання з метою поглиблення педагогічних знань, необхідних для Вашого професійного вдосконалення?

НУБІП України

8. Чи необхідна, із Вашого погляду, для майбутньої професійної діяльності викладача комунікативна культура?

безумовно ...

можливо ...

НУБІП України

НУБІП України

9. Чи ознайомлюєте Ви студентів з елементами комунікативної діяльності на заняттях із дисципліни, яку викладаєте?

- постійно ...
- рідко ...
- на це немає часу ...
- ні ...

НУБІП України

10. Чи можете Ви як викладач вплинути на формування комунікативної культури студентів при викладанні своєї дисципліни? Якщо так, то в який спосіб?

НУБІП України

11. Які умови створюєте Ви, щоб сприяти формуванню комунікативної культури в майбутніх викладачів ЗВО? Чи володієте Ви навичками та знаннями, необхідними для співпраці з колегами?

НУБІП України

12. Чи володієте Ви навичками та знаннями послуговування мережею Інтернет для зворотного зв'язку з колегами, студентами й із іншими фахівцями?

НУБІП України

13. Чи користуєтесь Ви мережевими ресурсами, щоб допомагати студентам співпрацювати?

14. Чи працюють студенти при вивченні дисципліни, яку Ви викладаєте, із додатковою літературою?

НУБІП України

- так
- ні
- дуже рідко

постійно

НУБІП України

15. Чи вміють студенти, із Вашого погляду, ефективно працювати з джерелом інформації самостійно?

- так

НУБІП України

- ні
- не знаю

16. Як Ви оцінюєте власний рівень комунікативної культури?

високий ...

середній ...

низький ...

НУБІП України

17. Чи доцільним, із Вашого погляду, буде введення в навчальний план елективного курсу „Формування інформаційно-комунікативної культури майбутнього вихователя”?

безумовно ...

ні ...

не думав про це ...

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Анкета-опитувальник

«Рівень обізнаності щодо комунікативної культури»

1. Що, із Вашого погляду, означає поняття «комунікативна культура викладача ЗВО»?

2. Поясніть, будь ласка, чи впливає комунікативна культура на професійне становлення майбутнього викладача ЗВО?

А. Так. Б. Дуже впливає. В. Сумніваюся. Г. Не дуже впливає. Д. Ні.

3. Культура людини, у тому числі й інформаційно-комунікативна культура, – це природна якість особистості чи придбана впродовж життя?

*А. Спеціально сформована. Б. Більш формувальна, чим природна.
В. Сумніваюся. Г. Більш природна, ніж формувальна. Д. Природна.*

4. Кожна людина володіє певним рівнем комунікативної культури?

*А. Згоден. Б. Скоріш згоден. В. Сумніваюся. Г. Скоріш не згоден.
Д. Не згоден.*

5. Які фактори впливають на формування комунікативної культури. Визначте за рейтингом: 1 – самий значимий фактор, 9 – найменш значимий фактор.

Один ступінь значимості можна привласнювати не більше двом факторам

а) Рівень загальної особистої культури.

б) Рівень інформаційно-комунікативної культури викладача.

в) Бажання студентів.

г) Повсякденне інформаційно-комунікативне спілкування.

д) Спеціально організовані професійні ситуації, які пов'язані з необхідністю реалізації інформаційно-комунікативної культури.

е) Матеріально-технічна база навчального закладу.

е) Спеціально організований навчально-пізнавальний процес.

є) Прагнення викладача до саморозвитку.

ж) Інноваційна спрямованість освітнього процесу.

з) Інші фактори (азначте).

6. Як Ви оцінюєте власний рівень комунікативної культури?

- А) Високий. Б) Вище середнього. В) Середній. Г) Нижче середнього.
Д) Низький.*

7. Визначте за рейтингом значимості наступним висловлюванням: 1 – найбільш високий значимий рівень, 6 – найменш значимий.

а) Професійне вдосконалення найбільш залежить від удачного збігу обставин, чим від рівня комунікативної культури.

б) Те, що багатьом людям здається удачею й везінням, насправді є результатом тривалих цілеспрямованих зусиль.

в) Більшість невдач у моєму житті виникло від незнання та ліні й мало залежало від везіння чи невезіння.

г) Я завжди віддаю перевагу прийняти рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.

д) Добровільно займаючись навчальною діяльністю тепер, я забезпечую собі майбутні професійні досягнення;

е) Більшість великих звершень і відкриттів – результат непередбачуваного осяяння.

8. Із Вашого погляду, чи відповідає Ваш рівень комунікативної культури сучасним вимогам майбутньої професії?

- А) Відповідає. Б) Скоріш відповідає. В) Сумніваюся. Г) Скоріш не відповідає. Д) Не відповідає.*

9. Як Ви вважаєте, чи змінився Ваш рівень інформаційно-комунікативної культури за роки навчання в освітній установі?

- А) Помітно підвищився. Б) Підвищився незначно. В) Залишився незмінним.
Г) Злегка знизився. Д) Істотно знизився.*

10. Чи хотіли б Ви взяти участь в експерименті про формування комунікативної культури?

- А) Так. Б) Скоріше так, ніж ні. В) Сумніваюся. Г) Більше ні, ніж так.
Д) Ні.*

12. Як для себе Ви розумієте фразу: „Хто володіє інформацією, той керує світом”? Якщо у Вас є власний варіант - запропонуйте його.

а) Людина, яка володіє інформацією в процесі перетворювальної діяльності, може поліпшити навколишній світ.

б) Людина, яка володіє інформацією, більш вільна у виборі способів досягнення особистісно-значущих цілей.

в) Людина, яка володіє інформацією, стає могутнішою стосовно людей, які її оточують і які не володіють цією інформацією.

г) Уміння здобувати інформацію визначає долю людини.

д) Інформація - це і добро і зло, і наш світ залежить від того, до чийх рук вона потрапить.

13. Яке значення інформації у Вашому житті? Я прагну

а) Свідомо регулювати потоки інформації, які мене оточують, вибираючи тільки ті, що мені потрібні.

б) Спрямувати на себе більше інформації, щоб нічого не пропустити.

в) Обмежувати кількість інформації, обираючи тільки головне.

14. Із Вашого погляду, у процесі навчання чи ставиться викладачем завдання навчити студентів працювати з різними видами інформації?

А) Так, ставиться. Б) Скоріш ставиться. В) Сумніваюся. Г) Скоріш не ставиться. Д) Ні, не ставиться.

15. Чи сформовані у Вас уміння збирання, зберігання, обробки, аналізу, передачі, ефективної взаємодії в роботі з інформацією – змістовою характеристикою комунікативної культури?

А) Так, вироблені. Б) Скоріш так. В) Сумніваюся. Г) Скоріше ні. Д) Ні, не вироблені.

16. Якими джерелами інформації Ви користуєтесь частіше?

а) Інтернет.

б) Література на паперових носіях.

в) Електронні підручники та електронна література.

г) Газети та журнали.

д) Телебачення.
е) Друзі та знайомі.

17. Зазначте найбільш прийнятні для Вас способи передачі (трансляції) інформації?

а) Повідомити особисто при зустрічі.
б) Передати в телефонній розмові.
в) Передати SMS.
г) Електронною поштою.

д) Передати у формі електронного файла через носії інформації.

18. Оберіть твердження, що найбільше влаштовує Вас:

а) Я завжди можу віднайти ту інформацію, яка мені потрібна.
б) Не завжди можу віднайти потрібну для мене інформацію.

в) Практично ніколи самотійно не можу віднайти потрібної для мене інформації.

19. Час пошуку важливої для Вас інформації?

а) Одна година.
б) Кілька годин.

в) Один день.
г) Кілька днів.
д) Місяць і більше.

20. Із якими проблемами Вам доводиться стикатися в процесі роботи з інформацією? Визначте важливість окремих пунктів балами від 1 до 7. Одним ступенем важливості можна позначити не більше двох проблем. Якщо, із Вашого погляду, існують інші проблеми, зазначте.

а) Не вдається скористатися послугами технічних засобів для виконання операцій над інформацією.
б) Складність відбору даних із потоку соціокультурної, професійно орієнтованої інформації.

в) Багато часу витрачено на обробку інформації.
г) Складно дібрати відповідні джерела інформації.

д) Складно розуміти зміст текстів наукової літератури.
е) Інформація дорога.
ж) Виникають труднощі в інтерпретації текстів.

НУБІП України

Визначте за рейтингом: 1 – найбільш важливий фактор, 5 – найменш

важливий фактор. Прокоментуйте, будь ласка, свою відповідь.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Діагностика особистості на мотивацію до успіху

(автор Т. Елерс)

Інструкція. Вам запропоновано 41 твердження, на які необхідно дати один із 2 варіантів відповідей „так” чи „ні”. Ступінь вираженості мотивації до успіху оцінюється кількістю балів, що збігаються з ключем.

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити скоріше, ніж відкласти на потім.

2. Я нервую, коли помічаю, що не можу виконати завдання на 100 відсотків.

3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.

4. Якщо виникає проблемна ситуація, найчастіше приймаю рішення одним із останніх.

5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, то я втрачаю спокій.

6. У деякі дні мої успіхи є нижчими за „норму”.

7. Я до себе більш вимогливий, ніж до інших.

8. Я більш привітний, ніж інші.

9. Якщо я відмовляюся від складного завдання, згодом суворо себе засуджую, бо переконаний, що зміг би впоратись із завданням.

10. У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку.

11. Старанність – основна риса моєї вдачі.

12. Мої досягнення в роботі не завжди однаково успішні.

13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якою я займаюся.

14. Зауваження більше стимулюють мою активність, ніж похвала.

15. Я переконаний у тому, що колеги сприймають мене діловою людиною.

16. Перешкоди допомагають мені приймати більш вагомні рішення.

17. На моєму честолюбстві легко зіграти.

18. Якщо я працюю без натхнення, це, зазвичай, помітно.

19. Під час виконання роботи я не розраховую на допомогу інших.

20. Іноді я відкладаю на завтра те, що можу зробити сьогодні.

21. Слід покладатися лише на власні сили.
22. У житті мало речей, які важливіші за гроші.
23. Завжди, коли я повинен виконати важливе доручення, я не відвертаю своєї уваги на інші проблеми.

24. Я менш честолюбивий, ніж багато інших.
25. Наприкінці відпустки я, зазвичай, радю, що скоро вийду на роботу.
26. Коли робота мені до вподоби, я виконую її більш якісно, ніж іншу.
27. Мені приємніше мати справу з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли в мене немає роботи, я відчуваю неспокій.

29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше за інших.
30. Якщо мені доводиться приймати рішення, прагну робити це якомога виважніше.
31. Іноді друзі вважають мене ледачим.

32. Мої успіхи якоюсь мірою залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаю, яку роботу доведеться виконувати.
35. Якщо в мене щось не вдається, я стаю нетерплячим.

36. Я, зазвичай, мало уваги звертаю на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом із іншими, моя робота більш результативна, ніж в інших.
38. Багато за що я брався, але не доводив до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.

40. Я не заздрю тим, хто прагне влади та статусу.
41. Коли я впевнений, що на правильному шляху, для доказу своєї правоти піду на крайні заходи.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються.

КЛЮЧ

Номери із відповіддю „ТАК” (+)	запитань	Оцінка	Номери із відповіддю „НІ” (-)	запитань	Оцінка
2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15,		1	6, 13, 18, 20, 24, 31, 36,		1

НУБІП України

16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41, 38, 39

Одержані бали підсумовуються. Кількісні результати за цією методикою означають:

1 – 10 балів: мотивація до успіху на низькому рівні. Особа не прагне досягти перемоги, не схильна докладати власних зусиль у роботу, апатична, у неї пасивне ставлення до життя.

11 – 16 балів: середній рівень мотивації. За такої мотивації людина не боїться ризикувати, вона розкута в своїх діях, бо ймовірна невдача не надто хвилює

її.

17 – 20 балів: високий рівень мотивації. Такі особи здатні ризикнути для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко й наполегливо досягати поставленої мети.

Вище від 21 бала: мотивація до успіху занадто висока. Це може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей. При цьому особа може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдани. Підсвідома зневіра у власні сили викликає в людини неготовність до ризику, особистісну скутість. Унаслідок надмірної мотивації до успіху людина може втратити віру в те, що вона досягне бажаного.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток Е
Вивчення мотивації навчання у ЗВО
(методика запропонована Т. Ільїною)

При розробці цієї методики авторка посилалась на низку інших методик. У неї є три шкали: „оволодіння знаннями” (прагнення до здобуття знань, допитливість), „оволодіння професією” (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості); „отримання диплома” (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків). В опитувальник, для маскування, авторка методики вмістила низку фоонових тверджень, що надалі не обробляються.

Опитувальний лист

Факультет ..... Курс ..... Група .....

Прізвище ім'я по батькові.....

Дата заповнення .....

Інструкція

Позначте вашу згоду знаком „+” або незгоду знаком „-“

із нижченаведеними твердженнями.

Тест опитувальника

1. Краща атмосфера на занятті – атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай, я сильно напружуюсь, коли працюю.
3. У мене рідко буває головний біль після пережитих хвилювань і неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю низку дисциплін, із мого погляду, необхідних для моєї майбутньої професії.
5. Яку з якостей Ви більш за все поцінуєте?
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
7. Я відчуваю задоволення від виконання на занятті складних завдань.
8. Я не бачу сенсу в більшості завдань, які ми виконуємо в закладі.

9. Я відчуваю задоволення, розповідаючи знайомим про мою майбутню професію.

10. Я посередній студент, ніколи не буду цілком успішним, а тому немає сенсу докладати зусиль, щоб стати краще.

11. Я вважаю, що нині не обов'язково мати вищу освіту.

12. Я твердо впевнений у правильності обраної професії.

13. Яких якостей, притаманних Вам, Ви хотіли б позбутися?

14. Ніколи на іспитах я послуговуюсь допоміжними матеріалами (конспекти, шпаргалки, записи, формули).

15. Найкращі роки життя – студентські.

16. У мене надзвичайно тривожний і нереривчастий сон.

17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково ґрунтовно.

18. За можливості, я вступив би до іншого навчального закладу.

19. Я, зазвичай, спочатку виконую більш легкі завдання, а більш складні залишаю насамкінець.

20. Обираючи професію, мені було складно визначитися.

21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.

22. Я твердо переконаний, що моя професія дасть мені моральне задоволення й матеріальний достаток у житті.

23. Мені здається, що мої друзі спроможні вчитися краще, ніж я.

24. Для мене досить важливо мати диплом про вищу освіту.

25. Із деяких практичних міркувань для мене це – найзручніший навчальний заклад.

26. У мене достатньо сили волі, щоб учитися без нагадування адміністрації.

27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайним напруженням.

28. Іспити потрібно складати, майже не докладати зусиль.

29. Є багато вищів, у яких я міг би вчитися з не меншим зацікавленням.

30. Яке з притаманних Вам якостей найбільше заважає вчитися?

31. Я людина, яка завжди чимось захоплюється, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою професією.

32. Занепокоєння про іспит або роботу, яка не виконана вчасно, часто заважає мені спати.

33. Висока заробітна платня після закінчення навчання для мене не головне.

34. Мені потрібно бути в гарному настрої, щоб підтримати колективне рішення групи.

35. Я змушений був вступити до ВНЗ, щоб мати певний статус у суспільстві, уникнути служби в армії.

36. Я вчу матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

37. Мої батьки – хороші професіонали, і я хочу бути на них схожим.

38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.

39. Яке з Ваших якостей допомагає Вам учитися?

40. Мені досить складно змусити себе вивчати як слід дисципліни, що не пов'язані з моєю майбутньою професійною діяльністю.

41. Мене вельми непокоять можливі невдачі.

42. Найкраще я займаюсь, коли мене періодично стимулюють.

43. Мій вибір цього навчального закладу остаточний.

44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.

45. Щоб переконати в чомусь групу, мені доводиться самому працювати інтенсивно.

46. Я, зазвичай, урівноважений, найчастіше в мене гарний настрій.

47. Мене приваблює зручність, чистота, легкість майбутньої професії.

48. До вступу до ВНЗ я давно цікавився цією професією, багато читав про неї.

49. Професія, яку я обрав(ла), найважливіша й перспективна.

50. Мої знання про цю професію були достатні для впевненого вибору цього вишу.

НУБІП України

Ключ до опитувальника

Шкала „Здобуття знань”:

– за згоду („+”) у п. 4 оцінюється у 3,6 балів, у п. 17 – 3,6 балів, у п. 26 –

2,4 балів;

– за незгоду („–“) у п. 28 оцінюється у 1,2 балів, у п. 42 – 1,8 балів.

НУБІП України

Максимум – 12,6 балів.

Шкала „Оволодіння професією”:

– за згоду („+”) у п. 9 оцінюється у 1 бал, у п. 31 та п. 33 – 2 бали, у п. 43

– 3 бали, у п. 48 та п. 49 – по 1 балу.

НУБІП України

Максимум – 10 балів.

Шкала „Отримання диплома”:

– за згоду („+”) у п. 24 оцінюється у 2,5 бала, у п. 35 – 1,5 бала,

у п. 38 – 1,5 бала, у п. 44 – 1 бал;

– за незгоду („–“) у п. 11 оцінюється у 3,5 бали.

НУБІП України

Максимум – 10 балів.

Питання по пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними й не обробляються.

Переважання мотивів за першими двома шкалами є показником адекватного вибору студентом професії та задоволеності нею.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України